

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ НИШ

ИСКАЗ СВЕДОКА КАО ДОКАЗНО СРЕДСТВО У
КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

(мастер рад)

Ментор

Проф. др Иван Илић

Кандидат

Бојана Стојановић М009/22-УП

У Нишу, септембар 2024.

САДРЖАЈ

I УВОДНА РАЗМАТРАЊА.....	1
II ПОЈАМ СВЕДОКА	2
2.1. Дефиниције појма сведока према домаћим и страним ауторима	3
2.2. Врсте сведока.....	6
2.2.1. Сведок очевидац	6
2.2.2. Сведок по чувењу	7
2.2.3. Оштећени као сведок.....	8
2.2.4. Посебно осетљиви сведок.....	9
2.2.5. Заштићени сведок	10
2.3. Положај сведока у кривичном поступку.....	11
2.3.1. Права сведока.....	11
2.3.2. Дужности сведока.....	13
2.3.2.1. Дужност сведока да се одазове позиву за сведочење	14
2.3.2.2. Дужност сведока да положи заклетву.....	16
2.3.2.3. Дужност сведока да сведочи.....	17
2.3.2.4. Сведоци који су искључени од дужности сведочења.....	18
2.3.2.5. Сведок који је корисник тајног податка	19
2.3.2.6. Сведок који је дужан чувати професионалну тајну.....	20
2.3.2.7. Сведок који је дужан чувати бранилачку тајну	21
2.3.2.8. Дужност сведока да говори истину и да ништа од онога што му је познато не прећути.....	21
2.3.2.9. Дужност сведока да обавести орган поступка о промени адресе	23
2.3.3. Положај деце као сведока у кривичном поступку	23
III РАЗВОЈНА ИСТОРИЈА СВЕДОКА У ОТКРИВАЊУ И ДОКАЗИВАЊУ КРИВИЧНОГ ДЕЛА.....	25
3.1. Сведок у акузаторном кривичном поступку.....	26
3.2. Сведок у инквизиционом (истражном) кривичном поступку.....	27
3.3. Сведок у мешовитом кривичном поступку	28

IV ИСКАЗ СВЕДОКА	29
4.1. Појам исказа.....	29
4.2. Судскопсихолошки аспект исказа сведока	30
4.3. Оцена исказа сведока	32
V ИСКАЗ СВЕДОКА КРОЗ ФАЗЕ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА	38
5.1. Испитивање сведока у истрази	38
5.2. Испитивање сведока на главном претресу	38
5.3. Испитивање сведока на претресу пред другостепеним судом	39
5.4. Испитивање сведока ван главног претреса.....	39
5.5. Процесни ток испитивања сведока.....	40
5.5.1. Правила о испитивању сведока	42
5.5.1.1. Основно испитивање сведока	44
5.5.1.2. Унакрсно испитивање сведока	45
5.5.1.3. Додатно испитивање сведока.....	46
VI ПОСЕБНИ НАЧИНИ ДОБИЈАЊА ИСКАЗА СВЕДОКА.....	47
6.1. Суочење.....	47
6.2. Препознавање ствари и лица.....	48
6.3. Испитивање судских сведока	48
VII ЗАКЉУЧАК.....	49
ЛИТЕРАТУРА.....	53
САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ	58
SUMMARY AND KEY WORDS.....	59
БИОГРАФИЈА.....	60

I УВОДНА РАЗМАТРАЊА

У савременом кривичном праву, исказ сведока је од великог значаја у кривичном поступку, јер важност улоге сведока у процесу доношења одлука је велика управо због често незаменљивог значаја сведока приликом пружања информација о догађајима који су од суштинског значаја за доношење одлука у кривичном поступку. Сведочења су често кључна и пресудна за исход поступка, али и подложна пре свега субјективности, забораву детаља, личном доживљају одређеног догађаја, због чега добијају карактеристику несигурности, па се мора увек са резервом приступати коришћењу исказа сведока као доказног средства у кривичном поступку. Да би се остварио општи циљ кривичног поступка, тј. да би се донела одлука о кривичноправној ствари, неопходно је утврдити да ли се одређени догађај заиста одиграо и да ли се одвијао на начин на који је представљено.

Доказ у материјалном смислу је сваки основ или разлог који говори за истинитост неке важне чињенице у поступку¹ или је то извор сазнања помоћу којих установљавамо чињенице у кривичном поступку без обзира на правне форме у које их ставља кривично процесно право. Докази су чињенице о истинитости и неистинитости спорне чињенице.² У процесном смислу докази су оне процесне радње управљене на то да се утврди истинитост чињеница, које су од важности за судску одлуку. Под доказима у правом смислу подразумева се доказни основ – утврђена чињеница, а у неправом смислу доказно средство – извор из кога се добијају докази.³ Докази се могу дефинисати као чињенице из којих орган кривичног поступка изводи закључак о постојању или непостојању одлучних чињеница, које представљају основицу судских одлука.⁴ Они могу бити персонални и материјални, односно лични и стварни. Ово је подела на основу критеријума природе доказа, где се личним доказима чињенице утврђују из исказа одређених лица, нпр. сведока, вештака, док се код материјалних доказа јављају одређени предмети, документа, снимци итд.⁵

¹ Б. Марковић, Уџбеник судског кривичног поступка Краљевине Југославије, Београд 1937, стр. 282.

² Д. Димитријевић и други, Кривично процесно право, Београд, 1986, стр.182.

³ С. Кнежевић, Кривично процесно право, општи део, Ниш, 2015, стр. 263.

⁴ В. Ђурђић, Кривично процесно право, Ниш, стр.248.

⁵ Оп. Cit. 267

Предмет рада су персонални (лични) докази, који представљају чињеничне податке чији је извор информација човек као свесно биће које је својим чулима непосредно или посредно сазнало одређене чињенице и које о тим сазнањима исказује у кривичном поступку⁶, и то конкретно исказ сведока, као један од ових доказа, поред исказа окривљеног и вештака.

II ПОЈАМ СВЕДОКА

Сведок је физичко лице које је својим чулима опазило неке чињенице значајне за кривични поступак или о њима посредно сазнало и о којима пред органом поступка износи своја запажања.⁷ ЗКП у члану 91 дефинише сведока као „лице за које је вероватно да ће дати обавештења о кривичном делу, учиниоцу или о другим чињеницама које се утврђују у поступку“.⁸ Ово лице својство сведока стиче тек када се позове да у кривичном поступку саопшти своја запажања. Сведок је лице које располаже обавештењима о кривичном делу, учиниоцу или другим чињеницама које се утврђују у поступку. Реч је о обавештењима која се односе на предмет доказивања у поступку и мора да постоји вероватноћа да оно њиме располаже.

Значај сведочења произилази из чињенице да не постоји замена за очевидца кривичног догађаја који репродукцијом свог опажања пред органом поступка може да допринесе да се утврде чињенице у поступку. Свако је дужан да се одазове позиву за сведочење. Такође, свако је дужан да сведочи, осим лица која су у складу са законом искључена или ослобођена дужности сведочења.⁹ За стицање својства сведока ирелевантно је здравствено стање лица које има сазнање о одлучним чињеницама, његова животна доб, евентуални хендикепи. Наведене чињенице се узимају у обзир једино приликом оцене исказа сведока. Евентуална сумња у способност лица да сведочи могла би да се отклони психијатријским вештачењем тог лица.¹⁰

⁶ Д. Радловић, Кривично процесно право, Правни факултет у Подгорици, Подгорица, 2009, страна 160.

⁷ Ibid, стр.288.

⁸ Члан 91, Законик о кривичном поступку, 2011.

⁹ Члан 92, Законик о кривичном поступку, 2011.

¹⁰ Члан 131, став 2, Законика о кривичном поступку Србије, 2011.

2.1. Дефиниције појма сведока према домаћим и страним ауторима

Сврха дефинисања појма сведока јесте издвајање битних елемената или обележја која одређују суштину и тачну и логичну садржину овог појма. То је поступак којим се појам сведока објашњава другим појмовима или своди на друге појмове. Дефиницију сведока налазимо у Законику о кривичном поступку, али постоје и многобројне дефиниције у различитим теоријама.

Према процесним правилима у кривичном поступку, статус сведока се стиче тек када особа буде званично позвана од стране надлежног органа да сведочи. Дакле, иако неко може поседовати информације битне за поступак, то не значи да ће аутоматски бити позван да сведочи. Таква лица се сматрају потенцијалним (презумптивним) сведоцима све док не приме позив да дају изјаву.¹¹ Исто мишљење дели и Грубач.¹² У дефиницији појма сведок истиче се идеја да постоји вероватноћа да ће сведок моћи да пружи корисне информације о кривичном делу, учиниоцу или другим чињеницама релевантним за поступак.

Законодавац не прецизира тачан степен вероватноће који је потребан да би се неко лице сматрало сведоком, нити захтева одређивање тога које информације ће бити важне за поступак. Понекад се дешава да особе које су првобитно сматране мање битним сведоцима касније пруже драгоцене информације.¹³

У руском законодавном систему сведоком се сматра особа која има знање о одређеним чињеницама које су од значаја за истраживање и за решавање конкретног случаја и која од стране суда има позив за сведочење пред судом.¹⁴ За разлику од руског, француски законодавац наводи да се као сведок позива било која особа чија би изјава била корисна за истрагу.¹⁵ Према *Препоруци Савета Европе Rec (2005)9*, о заштити сведока и особа које сарађују са правосуђем, сведок се дефинише као свака особа која је

¹¹ В. Ђурђић, Кривично процесно право, општи део, Ниш, 2014, стр. 279.

¹² М. Грубач, Кривично процесно право са текстом Законика о кривичном поступку, Београд, 2013, страна 105.

¹³ С. Атанасов, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела, Косовска Митровица, 2016, стр. 19.

¹⁴ Члан 56, ст. 1, Criminal Procedure Code of the Russian Federation, 2012.

¹⁵ Члан 101, став 1, The French Code of Criminal Procedure, 2021.

спремна да сведочи на суду, а која се не може подвести под појам „сарадника правосуђа без обзира на то како сведочи“.¹⁶

Сведок је лице које је присуствовало неком догађају и због тога треба да га опише.¹⁷ Према Огорелици, сведок је различито лице од окривљеног које на позив суда усмено исказује суду своја чулна опажања о важним чињеницама, које се односе на кажњиво дело у одређеном догађају.¹⁸ Према Бајеру, сведок је особа различита од окривљеног којој је нешто познато о чињеницама које се утврђују у кривичном поступку и њу је суд позвао да о тим чињеницама да свој исказ.¹⁹ Васиљевић сматра да уместо појма сведока, треба дефинисати појам сведоцбе. По њему, „сведоцба је изјава лица које није главни процесни субјект, дата судији у току поступка, о чулном опажању неке чињенице из прошлости која има значаја за конкретан предмет кривичног поступка, у циљу доказивања те чињенице“.²⁰ Водинелић сматра да је сведок физичко лице различито од окривљеног које исказује оно до чега је дошло на основу властитог чулног запажања и једноставних оцена онога што је било у прошлости, настало по правилу случајно и спонтано, изван кривичног поступка, а односи се на кривично правно релевантне чињенице, чињенице индиције и помоћне чињенице *ad rem* и *personam*, те се изјављује пред судом.²¹

Теоријски посматрано, различита тумачења појма сведока су се развила у теорији због недостатка општеприхваћене дефиниције, односно непостојања генусног појма који би обухватио сва обележја која су карактеристична за сведока.²² Многи теоретичари²³ су покушали да пруже прецизну дефиницију сведока, укључујући све битне елементе који би их разликовали од осталих учесника у поступку. Једна група теоретичара наглашава да је сведок физичко лице које се разликује од оптуженог, а које је упознато са детаљима кривичног дела, учиниоцем и другим релевантним чињеницама и које је позвано да сведочи од стране надлежног органа.²⁴

¹⁶ Recommendation Rec (2005)9 on the protection of witnesses and collaborators of justice.

¹⁷ Hornby A, S, Oxford Advanced Learners Dictionary of current English, Ljubljana, 1986.

¹⁸ Н. Огорелица, Казнено процесуално право, Загреб, 1899.

¹⁹ В. Бајер: Југословенско кривично процесно право, Право о чињеницама и њиховом утврђивању у кривичном поступку, том 2, Правни факултет, 1986.

²⁰ Т. Васиљевић, Систем кривичног процесног права СФРЈ, 1981, стр.349.

²¹ В. Водинелић: Свједок и његове категорије у кривичнопроцесној науци и криминалистици, 1988, стр. 10.

²² Н. Делић, Психологија исказа појединих учесника у кривичном поступку (скрипта), Београд, 2008, стр. 97.

²³ John H. Langbein, Paul Roberts, Alan Reed, Cheryl Thomas, Carol Brennan и други

²⁴ Д. Радуловић, Кривично процесно право, Подгорица, 2002, стр. 217.

Поред тога, друга група теоретичара додаје овим карактеристикама и идеју да сведок своје исказе износи на основу сопствених чулних опажања²⁵. Када је реч о конкретним дефиницијама од стране теоретичара из поменутих група, најпре Златарић и Дамашки дефинишу сведока, истичући: „свједок је особа различита од окривљеника којој је нешто познато о чињеницама које се утврђују у поступку, а позвана је од процесних органа да о тим чињеницама исказује.”²⁶ Са друге стране, Бркић сматра да је “сведок физичко лице, које по правилу није главни процесни субјект, које се позива да пред надлежним органима кривичног правосуђа и у процесној форми да лаички исказ о правно релевантним чињеницама у циљу њиховог доказивања”.²⁷ Овој групи теоретичара спада и Шкулић²⁸, Чубински²⁹, Целић³⁰.

На сличан начин као претходни, Бугарски напомиње да су сведоци лица која имају обавезу да уколико су позвани у том својству, дају исказ о чињеницама које су битне за поступак, а које су они опазили сами или чули од других лица, и да се ово везује за њихову способност да чулно опазе, запамте одређене информације и да их неко одређено време након тога могу репродуковати другима.³¹

Након анализе свих дефиниција, може се закључити да се сведок може описати као особа која се разликује од оптуженог и која је позвана да сведочи о чињеницама релевантним за кривични поступак, јер поседује одређена сазнања о њима. Међутим мора постојати и опрезност приликом оцењивања свега онога што је сведок изјавио, али нагласити и битну улогу других лица у поступку, која су у појединим поступцима такође јако важна – нпр. окривљени. Управо из тог, али и других разлога и карактеристика тешко је формулисати тачну и прецизну дефиницију сведока. Наиме, неки теоретичари говоре да сведок није главни процени субјект³², неки да то није по правилу³³, док трећа група говори о томе да сведок уопште није процесни субјект.³⁴

²⁵ С. Атанасов, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела, Косовска Митровица, 2016, стр. 23.

²⁶ Б.Златарић, М. Дамашка, Рјечник кривичног права и поступака, Загреб, 1966, стр.322.

²⁷ С. Бркић, Заштита сведока у кривичном поступку, стр.31.

²⁸ М. Шкулић, Кривично процесно право, Београд, 2006, стр.218.

²⁹ М. Чубински, Научни и практични коментар Законика о судском кривичном поступку Краљевине Југославије, Геца Кон, Београд, 1934, стр.316

³⁰ Р. Целић, Сведочење као доказно средство у кривичном поступку, стр.40.

³¹ Т. Бугарски, Испитивање сведока, стр. 134.

³² Т. Васиљевић, Систем кривичног процесног права СФРЈ, 1981, стр. 349.

³³ С. Бркић, Заштита сведока у кривичном поступку, стр. 34

³⁴ М. Грубач, Кривично процесно право, 2009, стр. 266.

2.2. Врсте сведока

Разликују се две групе врста сведока, у зависности од начина на који је лице сазнало за чињенице у конкретној кривичној ствари. Прву групу чине сведоци који су до чињеница дошли чулним опажањем, на непосредан начин и то су сведоци који су познати као прави сведоци. Другу групу чине сведоци који су сазнали за чињенице посредним путем и то су сведоци по чувењу.³⁵ Са кривично правног и криминалистичког становишта, велику важност има следећа подела сведока: сведок очевидац, сведок по чувењу, оштећени као сведок, посебно осетљиви сведок и заштићени сведок.

2.2.1. Сведок очевидац

Сведок очевидац је особа која има информације о догађају о којем сведочи, било да је присуствовала том догађају или је на неки начин била непосредно укључена, те је видела, чула или на други начин приметила шта се дешавало.³⁶ Такође, ови сведоци се често у правној теорији називају и „правим сведоцима“³⁷, а чињенице опажају и другим чулима, најчешће комбинацијом чула, те их поједини аутори називају и оригинарним сведоцима.³⁸ Сазнања из прве руке, пружа управо сведок очевидац и његовом сведочењу се тежи више него сведочењу осталих сведока, због поузданости због чега додатно добијају на значају.³⁹

Неки аутори класификују сведоке очевидце у две велике групе: 1) оне који опажају чињенице релевантне за право, и 2) оне који такође непосредно опажају чињенице, али не оне које су релевантне за правни аспект, већ друге чињенице у кривичном поступку.⁴⁰ Међутим, важно је имати на уму да сведочење треба да се односи на чињенице које су релевантне у кривичноправном контексту, као што су локација, време, средства и начин извршења кривичног дела. Сведоци који су присутни у близини места извршења или који су директно сведочили догађају пружају корисне индикације, као и они који говоре о карактеру или понашању осумњиченог или оптуженог.⁴¹ Према предмету сведочења, се јавља сведок очевидац у правом смислу, као и посебна врста

³⁵ В. Ђурђић, Кривични поступак Србије, Општи део, 2006, стр. 69

³⁶ М. Шкулић, Кривично процесно право, 2013, страна 229.

³⁷ В. Бајер, Југословенско кривично процесно право, књига 2, 1980, стр.157.

³⁸ Оп сит стр. 229.

³⁹ С. Атанасов, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела 2016, стр. 41.

⁴⁰ В. Ђурђић, Кривично процесно право, општи део, 2014, стр. 293.

⁴¹ В. Водинелић, Прибављање и оцена исказа пред полицијом и на суду, стр.93 и 94.

сведочења која може садржати чињенице релевантне за друге аспекте кривичне ствари, али не чине саму срж кривичног дела. Иако законодавац Србије не разликује сведоке на основу тога да ли су очевидци или сведоци по чувењу, важно је да органи поступка детаљно разумеју извор сазнања сваког сведока како би проценили веродостојност њиховог сведочења.⁴²

У кривичном поступку, очевидац нема обавезу да сам приступи као сведок, то се дешава по иницијативи надлежних органа. Присуство очевидца олакшава процес разјашњавања и доказивања кривичног дела и кривице учиниоца⁴³. Посебна врста сведока очевидца је судски сведок, који присуствује одређеним доказним радњама, попут претреса станова или других просторија, те сведочи о законитости поступања надлежних органа у случају приговора оптуженог.⁴⁴ Сведок очевидац код најтежих кривичних дела, нпр. тероризам или организовани криминал, проузрокује потребу законског уређења заштите сведока на највишем нивоу, јер њихов живот и безбедност може бити угрожен када су у питању наведена кривична дела и њима слична дела.

2.2.2. Сведок по чувењу

У кривичном поступку, поред директних сведока који су лично видели одређене кључне чињенице, могу се појавити и сведоци који имају индиректна сазнања о тим чињеницама. Ови сведоци по чувењу, који нису изричито предвиђени у нашем законодавству, али ни забрањени, за разлику од англосаксонског права које изричито забрањује сведоке по чувењу, обично имају мању доказну вредност у поређењу са сведочењем очевидаца. То су особе које су информације о кривичном догађају добиле путем контакта са другим особама или документима, који су након тога уништени или недоступни органима поступка.⁴⁵ Исказ сведока по чувењу може бити од значаја приликом проналаска сведока очевидца⁴⁶ и зато је битно испитати и ове сведоке, јер из приче других могу се некада извући чињенице битне за кривични поступак. У Енглеској је дозвољено испитивање сведока по чувењу, а може бити дозвољено и читање исказа сведока на главном претресу ако је сведок мртав, или није способан да сведочи или се

⁴² Члан 98, став 4, Законик о кривичном поступку, 2011.

⁴³ Р. Целић, Сведочење као доказно средство у кривичном поступку, стр.78.

⁴⁴ В. Ђурђић, Кривично процесно право, општи део, 2014.година, страна 293.

⁴⁵ М. Шкулић, Кривично процесно право, 2013, стр. 229.

⁴⁶ Д. Радуловић, Кривично процесно право, 2009, стр. 186.

налази ван Уједињеног Краљевства, па се зато не може обезбедити његово присуство. За сведока по чувењу важи да може пружити сазнања индицијалног карактера.

2.2.3. Оштећени као сведок

Оштећени је лице чије је лично или имовинско право кривичним делом угрожено или повређено. Оштећени може бити позван као сведок.⁴⁷ Права и обавезе оштећеног приказане су у посебном делу овог рада „Оштећени, оштећени као тужилац и приватни тужилац“. Без обзира на улогу коју има у поступку, оштећени може бити позван као сведок, што је и значајно јер је оштећени често једини сведок кривичног догађаја. Ово представља изузетак од монофункционалности и одвојености кривично-процесних функција. У члану 50, Закона о кривичном поступку, у члану 2⁴⁸, видимо и могући проблем института оштећеног као сведока, јер се њиме прописује да се оштећеном може ускратити право да разматра списе и разгледа предмете док не буде испитан као сведок, чиме би се спречило евентуално рушење исказа чињеницом да је оштећени највише заинтересован да се освети окривљеном и да отежа кривично-процесни положај окривљеног.

Позиција оштећеног као сведока је скоро идентична позицији било ког другог сведока, с тим што оштећени као сведок може присуствовати целом претресу, а испитивању се приступа одмах након саслушања окривљеног, а пре испитивања других сведока. Будући да је заинтересован за исход поступка, треба пажљиво проценити његов исказ, јер је могуће да као учесник, због трауматичног искуства, није способан да тачно сведочи о кривичном догађају. Оштећени који се испитује као сведок може да се изјасни да ли жели да остварује свој имовинскоправни захтев у поступку.⁴⁹ Појављивање оштећеног као сведока не зависи од воље, као што је то случај са оштећеним у кривичном поступку, јер оштећени као сведок има дужност да се одазове позиву органа поступка и да сведочи. Такође, има и шири круг права.

⁴⁷ Члан 2, став 1, тачка 11, Законика о кривичном поступку Србије, 2011.

⁴⁸ Члан 50, став 2, Законика о кривичном поступку Србије, 2011.

⁴⁹ Члан 98, став 5, Законика о кривичном поступку Србије, 2011.

2.2.4. Посебно осетљиви сведок

У теорији и у поређењу са другим правним системима, посебно осетљиви сведоци познати су и као рањиви сведоци⁵⁰, угрожени сведоци⁵¹ или ненормално осетљиви сведоци⁵², а разлози за то могу бити субјективне и објективне природе⁵³. Ови сведоци су додатно трауматизовани због својих личних карактеристика. Сведок може бити одређен као посебно осетљив по службеној дужности од стране надлежних органа поступка на захтев странака или самог сведока, узимајући у обзир факторе као што су старост, животно искуство, начин живота, пол, здравствено стање, природа кривичног дела и његове последице, као и друге релевантне околности случаја.⁵⁴ Ови сведоци су они који су, иако се објективно не суочавају са претњом од оптуженог или његових сарадника, субјективно уплашени и имају страх да неће бити у могућности да заштите своја права током сведочења. Иако законодавац у Србији не наводи ове категорије директно, из свега наведеног може се закључити да су то деца, старији људи, малолетници, тешко оболели, ментално оболели, жртве кривичног дела, сведоци који пате од озбиљних психолошких поремећаја или су под изузетним стресом због врсте и последица кривичног дела⁵⁵. Ово важи и када су у питању чланови исте породице, припадници социјалне заједнице, и сл. Ови сведоци могу бити деца, малолетници, старији сведоци, особе са нарушеним здрављем, тешким телесним инвалидитетом, као и особе с посебним менталним стањима, жртве кривичног дела⁵⁶, сведоци који су под изузетним стресом, физички и ментално погођени кривичним делом, итд.⁵⁷

Посебно осетљивом сведоку постављају се питања само путем надлежних органа поступка, који ће му посветити посебну пажњу како би се избегле могуће штетне последице кривичног поступка по његово физичко и ментално здравље. Испитивање се може обавити уз присуство психолога, социјалног радника или другог стручног лица, о чему одлучује орган поступка.⁵⁸ Посебно осетљив сведок неће бити суочен са

⁵⁰ Д. Крапац, Казнено процесно право, Прва књига: Институције, 2012, стр. 247. и 481.

⁵¹ Члан 3. став 3. Закона о заштити свједока у кривичном поступку, 2003.

⁵² М. Damaška, *Dokazno pravo u kaznenom postupku: oris novih tendencija*, 2001, стр. 70.

⁵³ С. Атанасов, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела 2016, стр. 48.

⁵⁴ М.Н.Симовић, Кривично процесно право, увод и општи дио, 2009, стр. 401.

⁵⁵ Грубач, М, Кривично процесно право са текстом Закона о кривичном поступку, 2013, стр. 216.

⁵⁶ С. Глушић, Процесне мере заштите сведока, 2006, стр.216.

⁵⁷ Члан 3. Став 3. Закона о заштити свједока у кривичном поступку Републике Српске

⁵⁸ Члан 104, став 1, Законика о кривичном поступку, 2011.

оптуженим, осим ако оптужени лично то захтева, а надлежни органи поступка то одобре, узимајући у обзир ниво осетљивости сведока и права одбране.⁵⁹

2.2.5. Заштићени сведок

Према члану 105 Законика о кривичном поступку, ако постоји ситуација у којој би сведок, давањем исказа или одговарањем на одређена питања, могао довести себе или блиске особе у опасност по живот, здравље, слободу или имовину, суд може донети решење којим одређује статус заштићеног сведока и одобри једну или више мера посебне заштите. Заштићени сведок је особа која већ има статус сведока према општим процесним правилима, али којој суд својом одлуком додељује статус заштићеног сведока због одређених околности које указују на опасност по живот, здравље, слободу или имовину.⁶⁰

За разлику од посебно осетљивог сведока који само субјективно осећа да му је безбедност угрожена, овој категорији сведока заиста прете реалне опасности од учиниоца кривичног дела, његових саучесника или чланова породице. Ова врста ситуације често се јавља у случајевима организованог или коруптивног криминалитета, тешких кривичних дела као што су убиства, отмице, тероризам, разбојништва, прање новца, и слично.⁶¹ У пракси, већина сведока који добијају статус заштићеног сведока потичу из криминалних миљеа, што чини око 95% укупног броја заштићених сведока. Са друге стране, само око 5% сведока који немају криминалну прошлост или претходни контакт са правосудним системом, траже статус заштићеног сведока.⁶² Пракса показује да је често присутно застрашивање, односно чести су случајеви када више чланова криминалне групе долази у судницу и то обучени у црно како би симболизовали претње смрћу сведоку.⁶³

Застрашивање сведока обухвата све облике претњи или насиља усмерених ка томе да сведок одустане од сведочења, промени свој исказ или лажно сведочи. Ове претње могу долазити од учиниоца кривичног дела, његових саучесника или пријатеља, и могу се десити у било ком тренутку током поступка, пре или после њега. Застрашивање

⁵⁹ Члан 104, став 4, Законика о кривичном поступку, 2011.

⁶⁰ М. Шкулић, Кривично процесно право, 2009, стр.231.

⁶¹ М. Грубач, Кривично процесно право са текстом Законика о кривичном поступку, 2013, стр.111.

⁶² Т. Лукић, Посебности кривичног поступка за организовани криминал, тероризам и корупцију, стр.223

⁶³ С. Атанасов, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела, Косовска Митровица, 2016, стр.53.

може бити вербално, писано, преко телефона, како унутар, тако и ван суднице.⁶⁴ Пошто су за застрашивање веома ниске казне, учиниоци сматрају да је застрашивање исплативо, чему у прилог иде и то да је застрашивање веома тешко доказати.

Прописане су мере посебне заштите којима се обезбеђује да се истоветност заштићеног сведока не открије јавности, као што су искључење јавности са главног претреса и забрана објављивања података о истоветности сведока. Истоветност заштићеног сведока која је ускраћена, суд ће открити окривљеном и његовом браниоцу најкасније 15 дана пре почетка главног претреса.⁶⁵ Приликом одлучивања о мерама посебне заштите, суд ће водити рачуна да се одреди тежа мера само онда када се сврха не може постићи применом блаже мере.⁶⁶

2.3. Положај сведока у кривичном поступку

Правни и процесни статус сведока у кривичном поступку је одређен скупом права и обавеза које сведок има. Главна сврха утврђивања права и обавеза сведока у поступку је осигурати реално и квалитетно сведочење, као и пружити адекватну заштиту и достојанствен третман сведоку. Обавезе сведока обухватају све особе које се појаве у поступку као сведоци, док само одређени сведоци имају одређена права (на пример, привилеговани сведоци, посебно осетљиви сведоци, и сл.).⁶⁷

2.3.1. Права сведока

1. Право сведока на накнаду трошкова – Сведок има право на надокнаду трошкова које је имао у вези са сведочењем, према Правилнику о надокнади трошкова у судским поступцима. Ти трошкови укључују путне трошкове, трошкове исхране, смештај и изгубљену зараду. Надокнада трошкова сведоку се исплаћује на основу захтева који може поднети одмах након сведочења. Сведок има право на надокнаду трошкова због доласка пред орган поступка, али нема право на новчану награду за сведочење, јер давање исказа ради утврђивања чињеница битних за поступак представља општу грађанску дужност сваког сведока.⁶⁸

⁶⁴ Ор. Сит, стр.52

⁶⁵ Члан 106, став 3, Законика о кривичном поступку, 2011.

⁶⁶ Члан 106, став 4, Законика о кривичном поступку, 2011

⁶⁷ С. Атанасов, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела, Косовска Митровица, 2016, 54.

⁶⁸ Д. Радловић, Кривично процесно право, 2002, страна 221.

2. Право сведока да буде ослобођен од дужности сведочења – Сведоку припада право да бира да ли ће сведочити или не, што може бити потпуно или делимично ослобођење од обавезе сведочења. Генерално постоји обавеза сведочења, која је законска дужност сваког сведока.⁶⁹ Ипак, постоје ситуације у којима одређена лица могу бити ослобођена обавезе сведочења. Ова категорија се често назива привилегованим сведоцима.⁷⁰ У том контексту, настао је Институт ослобађања од сведочења као резултат обзира законодавца према одређеним лицима која би због сродничких односа и односа сличних сродничким била у моралној дилеми како да сведоче, и тиме нанела више штете него користи самом поступку. У складу са законом, од дужности сведочења ослобођена су следећа лица: а) лице са којим окривљени живи у браку, ванбрачној или каквој другој трајној заједници живота, б) сродници окривљеног по крви у правој линији, сродници у побочној линији до трећег степена закључно, као и сродници по тазбини до другог степена закључно, в) усвојеник и усвојилац окривљеног.⁷¹

Особе које су малолетне и имају родбинске или блиске везе са окривљеним такође су ослобођене обавезе сведочења. Орган поступка има обавезу да упозори све особе ослобођене обавезе сведочења о том праву. Искључиво искази привилегованих сведока, добијени изричитим одрицањем ових особа од права на ослобођење од сведочења, имају доказну вредност која је званично забележена.⁷²

3. Право сведока да буде ослобођен од дужности сведочења према међународном праву – у кругу особа које могу бити ослобођене обавезе сведочења су и они који, у складу са одредбама међународног права, уживају међународни правни имунитет и чија је примена националног кривичног права искључена или ограничена.⁷³ Таквим особама се омогућава изузеће, односно ослобођена су од јурисдикције државе у којој су акредитовани.⁷⁴ Таква лица су вође страних држава, дипломатски и конзуларни представници страних држава, као и представници међународних организација и тела у Републици Србији. Такође, ово

⁶⁹ М. Грубач, Кривично процесно право, 2009, стр. 273.

⁷⁰ М. Дамашка, Обавјештења грађана дана Органима унутрашњих послова и доказивање у кривичном поступку, 1969.

⁷¹ С. Атанасов, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела, Косовска Митровица, 2016, стр. 57.

⁷² С. Кнежевић, Кривично процесно право – општи део, Ниш, 2015, стр.291.

⁷³ В. Бајер, Југословенско кривично процесно право, књига прва, 1980, стр.84.

⁷⁴ С. Аврамов, Међународно јавно право, Београд 2011, страна 341.

се односи и на припаднике страних војних мисија и остале особе којима је обезбеђен тзв. кривично-процесни имунитет.⁷⁵

4. Право сведока да ускрати одговор на поједина питања – Законодавац омогућава опцију делимичног ослобађања од сведочења, што значи да сведок може бити ослобођен обавезе да одговори и на одређена питања, без обзира на његов однос са оптуженим. Ово не ослобађа сведока опште обавезе сведочења, већ се односи само на поједине делове изјаве. На пример, уколико постоји могућност да сведок или његов блиски сродник буду изложени великој срамоти, значајној материјалној штети или кривичном гоњењу.⁷⁶
5. Право сведока на заштиту – процесне мере заштите сведока су прописане Закоником о кривичном поступку обухватају посебан начин испитивања и заштите сведока у кривичном поступку. Ове мере се примењују на све категорије сведока и важе пре, за време и након сведочења. Сведока је потребно заштитити због потенцијалних траума и страхова које је доживео због онога што је видео, па је неопходно обезбедити њихову сигурност. Основна заштита сведока подразумева активности органа поступка усмерене на заштиту сведока од шиканирања осталих процесних субјеката, пре свега странака, у облику увреда, претњи и свих других напада. Орган поступка је дужан да упозори учеснике у поступку и остале присутне ако вређају сведока или угрожавају његову безбедност, при чему недолично понашање подлеже новчаним казнама. У случају физичког напада или озбиљне претње над сведоком, јавни тужилац је дужан да покрене кривично гоњење или да обавести надлежног јавног тужиоца чим сазна за инцидент. Такође, код Вишег суда у Београду, у посебном одсеку за ратне злочине, формирана је Служба за помоћ и подршку оштећенима и сведоцима, која пружа помоћ у вези доласка и одласка сведока, организује видео конференцијске везе ако сведок одлучи да на тај начин сведочи и контактира Јединицу за заштиту ради обезбеђивања физичке заштите сведока.⁷⁷

2.3.2. Дужности сведока

⁷⁵ М. Крећа, Међународно јавно право, 2010, стр.261.

⁷⁶ *Op cit*, str 291.

⁷⁷ С. Атанасов, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела, 2016

Обавезе сведока су усмерене ка обезбеђивању свих потребних фактичких и процесних услова за добијање исказа сведока који ће имати неопходан степен доказне веродостојности, односно кредибилитета.⁷⁸ Њихов циљ је да олакшају посао органима поступка и да омогуће тачно и истинито сведочење, као и правилно и потпуно утврђивање чињеничног стања.

2.3.2.1. Дужност сведока да се одазове позиву за сведочење

Основна дужност сваког сведока је да пренесе сазнања или опажања у вези са предметом сведочења. Свако лице које може да допринесе својим информацијама може бити позвано да сведочи. То укључује и оштећене те се оштећени, оштећени као тужилац или приватни тужилац може испитати као сведок. Свако лице које добије позив за сведочење дужно је да се одазове⁷⁹, под условом да је позив достављен на прописан начин и да је одазивање сведока изводљиво.⁸⁰ Писмени позив сведоку је образац, прописане обавезне садржине, који садржи поред личних података лица које се позива, и податке о месту и времену на које сведок треба да дође, као и предмет по ком се позива да сведочи.

По правилу, позив се доставља сведоку непосредном предајом, али уколико то не буде могуће, јер се он не затекне на лицу места, онда ће се достављање извршити посредством других лица, нпр. у стану или на радном месту. Позивање се може извршити и на огласној табли суда или интернет страници органа поступка. Постоје лица која су дужна да приме позив и то су свакако пунолетни чланови домаћинства, а уколико је реч о правном лицу, то је овлашћено лице за пријем поште у којем је сведок запослен, као и лица која могу примити позив, али нису у обавези да то учине, као што су на пример, комшије сведока, портир, колеге које раде са сведоком и друга. Тренутак када неко од ових лица прими позив сматра се као да је уручен самом сведоку. Проблем може настати уколико се позив преда лицу које није пунолетно, јер не постоји начин да се утврди старост члана породице који прима позив. Ова подела на лица која су дужна да приме позив и нису дужна да приме позив, сматра се сувишном због тога што ниједна група лица неће одговорати за одбијање пријема позива. Уколико позив буде истакнут на огласној табли суда достављач ће о томе обавестити сведока достављањем обавештења

⁷⁸М. Шкулић, Кривично процесно право – општи део, стр. 239

⁷⁹Члан 92, Законика о кривичном поступку, 2011.

⁸⁰Врховни суд, Приручних за рад судија у кривичној материји, стр. 22.

у сандуче поште сведока, убацивањем испод врата, на тераси, кроз прозор и на сличне начине. Уколико се раније у поступку приликом испитивања сведок изјаснио да користи средства савремене комуникације, телефон или рачунар, због економичности поступка законодавац је предвидео и омогућио и достављање позива путем електронске поште и телефона. Било који писани траг да је сведок примио овакво обавештење сматраће се уредним достављањем позива.

Законодавац је проширио законско решење према коме је једино суд био у надлежности да позове сведока пред орган поступка, тако што је дозволио странкама да врше позивање сведока на претрес. Сведока може позвати и судија за претходни поступак уколико јавни тужилац као орган поступка то не учини на захтев одбране.⁸¹ Окривљени и његов бранилац могу се обратити предлогом судији за претходни поступак да одређена лица позове као сведоке, међутим ту се може јавити проблем то што судија за претходни поступак не може сам и позивати и испитивати предложене сведоке, ако их јавни тужилац не позове или не одлучи у року од 8 дана од дана подношења предлога.⁸² У таквој ситуацији једино решење било би да судија за претходни поступак наложи јавном тужиоцу који је одбио предлог одбране, да поново позове преложена лица и испита их као сведоке.

Првенство у позивању сведока законодавац је дао странкама, из разлога што су оне најзаинтересованије за исход поступка и у контакту су са сведоцима чије сведочење предлажу и чије присуство могу да обезбеде.⁸³ Тек уколико то не буде могуће, позивање ће бити извршено од стране суда, што не сме никакком искључиво да буде правило због страначке концепције поступка, већ пре изузетак, јер се мешање суда може лако схватити као пристрасност у поступку и прејудуцирање коначне одлуке у интересу једне од странака.

У нашој земљи, као и широм Европе, често се дешава да сведоци неоправдано одбијају да сведоче. Управо је полицији све чешћи проблем то што се позвани сведоци не појаве без оправдања, што онемогућава саслушање сведока и омета ток кривичног поступка, а што директно утиче на дужину трајања кривичног поступка. На пример, према важећој регулативи Чешке, сведок је обавезан да се одазове позиву и да као такав сведочи о ономе што зна о кривичном делу и учиниоцу или о околностима које су од значаја за

⁸¹ Члан 193, став 1, Законика о кривичном поступку, 2011

⁸² Члан 302, став 2, Законика о кривичном поступку, 2011

⁸³ Г. Илић и др, Коментар Законика о кривичном поступку, 2013, стр. 452.

кривични поступак. Ако се сведок који је уредно позван не појави, без довољно оправдања за то, онда може бити изведен пред суд.⁸⁴

У Републици Србији прописане су санкције, као што су принудно довођење или новчана казна од 100.000 динара, које могу бити изречене према сведоку који се није одазвао на уредно достављен позив.⁸⁵ Са друге стране, сведок неће бити кажењен уколико су разлози недоласка оправдани. Неки од разлога који оправдавају недолазак су: прекид саобраћаја услед саобраћајне несреће, пожар или поплава у месту у коме живи или на делу пута којим мора да прође, а други алтернативни пут не постоји, земљотрес и друге природне катастрофе, смртни случај у ужој породици сведока или изненадна тешка болест сведока, и сл.⁸⁶ У овој ситуацији сведок је увек дужан да по престанку разлога за спреченост свој изостанак оправда, нпр. лекарском потврдом, потврдом саобраћајне полиције о прекиду саобраћаја итд.

Малолетном лицу, које није навршило 16 година живота позив се доставља преко родитеља или законских заступника, уз могућност да се од овога одступи у оправданим ситуацијама. Нпр, када је један од родитеља извршио кривично дело над малолетним лицем у случају кривичног дела трговине људима, насиља у породици и слично.

2.3.2.2. Дужност сведока да положи заклетву

У оквиру члана 96. става 1. ЗКП-а законодавац је прописао обавезу заклињања сведока пре сведочења.⁸⁷ Заклетва представља свечано дато обећање сведока да ће о свему што пред судом буде питан, говорити истину и да ништа од онога што му је познато неће прећутати и то гарантује својом чашћу.⁸⁸ Ова дужност је формална обавеза сваког сведока, али ако он одбије да да заклетву, неће бити суочен са било каквим последицама у оквиру процеса. Са друге стране, у појединим земљама као што је Шведска постоје јасне санкције за одбијање заклетве. Наиме, сведок који одбије да положи заклетву може бити кажњен затвором до три месеца или новчано.⁸⁹

⁸⁴R Svatoš, Position of a witness in criminal proceedings, 2018, str.69.

⁸⁵ Бејатовић, С.: Кривично процесно право, 2010, стр. 322.

⁸⁶ М. Грубач, Кривично процесно право, 2009, стр. 269.

⁸⁷ Члан 96, став 1, Законика о кривичном поступку, 2011

⁸⁸ Члан 96, став 3, Законика о кривичном поступку, 2011

⁸⁹ С. Атанасов, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела, 2016, стр. 91.

Наш законодавац се одлучио за обавезну и промисорну заклетву, ону која се полаже пре сведочења на главном претресу, а само изузетно и у претходном поступку. Пре главног претреса он то може учинити само ако постоји код њега страх од тога да неће моћи да дође на главни претрес због опасне повреде, смртоносне болести или дужег боравка у иностранство или других разлога. Од сведока који је положио заклетву пре главног претреса неће се захтевати да се поново заклиње на главном претресу. Ако се процени да се у истрази може добити истинит доказ, није дозвољено захтевати од сведока да се закуне чиме се избегла везаност сведока за исказ који је претходно дао пред органом поступка, а који не доноси мериторну одлуку у предметној кривичној ствари. Уколико је заклетва положена пре главног претреса, у записнику ће се навести разлог.⁹⁰

Сваки сведок заклетву полаже посебно, иако не постоји изричита забрана о колективном полагању заклетве. Међутим, у теорији и пракси није дозвољено заједничко полагање заклетве.⁹¹ Заклетва се полаже усмено тако што се прочита текст заклетве или након што је сведоку прочитан текст од стране јавног тужиоца или судије, он својим одговором потврди заклињање. Текст заклетве није дозвољено мењати. Сведоци који су неми, а знају да читају и пишу, заклетву потписују, а глуви и слепи сведоци који не знају да читају и пишу, то ће обавити путем тумача.⁹²

Оно што је занимљиво, а везано за заклетву на нашим просторима, јесте заклетва са религијским карактером. Сведок се заклињао својим Богом и оним што му је најсветије и најмилије. На пример, хришћани у Хрватској и Славонији заклињали су се пред распећем Исуса Христа са две запаљене свеће, подигнутим палцем кажипрстом и средњим прстом десне руке. Предлог Шкулића јесте да текст заклетве гласи: „Заклињем се да ћу о свему што пред суд будем питан говорити само оно за шта верујем да је истина и да ништа од онога што ми је познато нећу прећутати“.⁹³

2.3.2.3. Дужност сведока да сведочи

Сведок који је позван на сведочење има општу грађанску обавезу да то учини, осим ако Закоником о кривичном поступку није другачије одређено. Неприсутство, односно

⁹⁰ В. Ђурђић, Кривично процесно право, посебни део, 2011, стр. 122.

⁹¹ М. Шкулић, Коментар Законика о кривичном поступку, 2011, м стр. 428.

⁹² Члан 96, став 4, Законика о кривичном поступку, 2011

⁹³ М. Шкулић, Кривично процесно право, 2009, стр- 207 и 208.

непојављивање сведока или одбијање да сведочи може резултирати казном.⁹⁴ Сведок је дужан да сведочи, јер се на основу информација које изнесе у свом исказу доказују чињенице релевантне за поступак. Са друге стране, чак и када сведок каже да нема никаквих сазнања о ономе о чему га питају, он и на тај начин испуњава своју дужност сведочења.⁹⁵ Орган поступка има дужност да обавести сведока на могуће последице приликом сведочења. На питања о односу са окривљеним дужан је да одговори како би се евентуално утврдило да може доћи до ослобођења од дужности сведочења, уколико суд закључи да постоје разлози за то, као што је обавезан када је то потребно да врши препознавање лица или предмета или да се суочи са другим лицем. Суд може казнити сведока новчаном казном до 150 хиљада динара и још једном му се та казна може досудити, уколико прва казна не доведе до промене његове одлуке да не сведочи. Према ранијем решењу, ако би лице одбило да сведочи без оправданог разлога, могло је бити кажњено казном затвора до месец дана. Међутим, ова казна није нашла место у Законик о кривичном поступку. За неке категорије сведока Законик о кривичном поступку прописује изричиту забрану њиховог испитивања, док за друге предвиђа могућност да одбију сведочење у целисти или само у погледу одговора на одређена питања.

2.3.2.4. Сведоци који су искључени од дужности сведочења

Од дужности сведочења, према члану 93. Законика о кривичном поступку, искључена су следећа лица: 1. Сведок који би својим исказом повредио дужност чувања тајног податка док надлежни орган, односно лице органа јавне власти не опозове тајност података или га не ослободи те дужности; 2. Сведок који би својим исказом повредио дужност чувања професионалне тајне (верски исповедник, адвокат, лекар, бабица и др.), осим ако је ослобођен те дужности посебним прописом или изјавом лица у чију је корист установљено чување тајне и 3. Бранилац о ономе што му је окривљени као свом браниоцу поверио.⁹⁶ Изузетно може суд, на предлог окривљеног или његовог браниоца, одлучити да испита лице које је искључено од дужности сведочења.⁹⁷ Одређено лице не може бити сведок често због заштите општих интереса или одређене професије. Ово се у пракси назива релативном неспособношћу за сведочење, јер то лице неће моћи да сведочи само

⁹⁴ Члан 101, став 2, Законика о кривичном поступку, 2011.

⁹⁵ С. Бејатовић, Кривично процесно право, 2010, стр.322 и 324.

⁹⁶ Члан 93, Законика о кривичном поступку, 2011.

⁹⁷ Портал правосуђа Србије, доступан на: <https://portal.sud.rs/cr/baza-znanja/obaveza-svedocenja-u-krivичnom-postupku> (приступљено 21.02.2024. године).

у датом случају. Такође, податке који су државна тајна или строго поверљиви, битно је чувати све до истека рока за престанак њихове тајности. Од значаја је да лица која су у емотивном или неком другом блиском односу са лицима на која се податак односи, буду искључена из дужности сведочења. На пример, ово се посебно односи на јавне бележнике, социјалне раднике, адвокате и лекаре, јер су то лица која при обављању свог посла долазе до одређених сазнања и чињеница. Посебан основ за искључење од дужности сведочења је управо у односу између окривљеног и браниоца, па је немогуће да бранилац сведочи о ономе што му је клијент саопштио током обављања функције браниоца.⁹⁸ Такође, окривљени не може у истом кривичном поступку дати исказ који је у једном делу исказ окривљеног, а у другом делу исказ сведока – недозвољени доказ.

2.3.2.5. Сведок који је корисник тајног податка

Уколико сведок има приступ тајним подацима, не сме сведочити док не буде ослобођен обавезе чувања таквих података или док трајност података не буде повучена. У случају да сведок сматра да постављено питање угрожава тајност података којима има приступ, може се позвати на обавезу чувања тајне и изузимање од обавезе сведочења. У таквој ситуацији, орган поступка треба да затражи мишљење надлежног органа или надлежног лица о тајности података и да одлучи да ли се ради о тајном податку који сведок не сме открити. Одлука која се донесе је обавезујућа и за орган поступка и за сведока.⁹⁹

На основу Закона о тајности података¹⁰⁰, тајни податак подразумева информацију, било домаћу или страну, која је дефинисана законом као податак чија је тајност регулисана. Како се у оквиру члана 2. став 1. тачка 38. Законика о кривичном поступку наводи за „тајни податак је тајни податак и страни тајни податак одређен у складу са законом који уређује тајност података“. То је информација од значаја за Републику Србију, која је законом, другим прописом или одлуком надлежног органа у складу са законом означена одређеним степеном тајности.¹⁰¹ Степен тајности може имати ознаку: државна тајна (рок за чување података је тридесет година), строго поверљиво (рок за чување података је петнаест година), поверљиво и интерно. У тајни податак можемо

⁹⁸ Група аутора, Законик о кривичном поступку, Коментари и објашњења закона, Београд, 1953, стр.215

⁹⁹ Т.Васиљевић и М. Грубач, Коментар Закона о кривичном поступку, 2011, стр.221, наведено према: С. Атанасов, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела, 2016, стр. 100 и стр. 101.

¹⁰⁰ Закон о тајности података, *Службени гласник РС*, број 104/2009, у даљем тексту – ЗТП

¹⁰¹ Законик о тајности података, 104/2009

убројити све податке који се тичу безбедности државе, јавне безбедности, одбране државе, спољнополитичке, безбедносне, обавештајне послове или који су у вези са њима или неким другим државама, међународним организацијама и слично. Онај податак који је Републици Србији поверила страна држава или међународна организација назива се страним податком, уз обавезу да га чува као тајну или онај који је настао у сарадњи Републике Србије са другим државама или међународним организацијама у складу са одговарајућим споразумом између Србије и друге државе или организације.¹⁰² Тајност података престаје или датумом који је утврђен или наступањем одређеног догађаја, истеком рока, опозивом или уколико је тај податак учињен доступним јавности.

2.3.2.6. Сведок који је дужан чувати професионалну тајну

У оквиру члана 93. става 2. Законика о кривичном поступку истиче се да особе које су обавезне чувати професионалну тајну не могу сведочити док не буду ослобођене те обавезе прописом или изјавом лица у чију корист је утврђено чување тајне. У супротном чине кривично дело неовлашћеног откривања тајне за коју могу бити кажњени новчано или казном затвора. Са друге стране, Законик о кривичном поступку не прецизира дефиницију професионалне тајне, већ се то одређује од стране органа поступка у складу са професијом којом се сведок бави и прописима који регулишу ту делатност. Међутим, уопштено говорећи, професионална тајна обухвата сва сазнања до којих је сведок дошао обављајући своје занимање.¹⁰³ Лице не чини кривично дело неовлашћеног откривања тајне, уколико открије тајну у општем интересу или интересу другог лица који је већи од интереса чувања тајне.¹⁰⁴ Лица која имају обавезу чувања професионалне тајне су верски исповедник, адвокат, лекар, бабица, а у изузетним случајевима то може бити јавни бележник, зубар, психолог, педагог, апотекар. Према Закону о адвокатури, предмет адвокатске тајне је све оно што је странка поверила адвокату или што је у предмету адвокат сазнао или прибавио, у току припреме заступања или самог заступања, па чак и по престанку заступања. Обавеза чувања адвокатске тајне није временски ограничена.¹⁰⁵ Адвокат тајну може открити само уколико му клијент то изричито дозволи или када је неопходно да би спречио кривично дело или неку друштвену опасност, или опасност самог адвоката, његових сродника, сарадника, уз

¹⁰² Члан 2, став 1, тачка 1, Закона о тајности података

¹⁰³ С. Атанасов, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела, 2016, стр. 103 и стр. 104.

¹⁰⁴ Члан 141, став 2, Кривичног законика Србије, 2006

¹⁰⁵ Члан 20, став 2, Закона о адвокатури, 2012

чување у највећој мери интересе клијената или лица чије заступање није прихватио. Када је у питању упоредно право, Немачки ЗКП, не спомиње изричито професионалну тајну, већ набраја лица која могу да одбију да сведоче, а то су верски службеник, бранилац осумњиченог, адвокати, адвокати за патенте, нотари, независни ревизори, лекари, стоматолози, психотерапеути, порески саветници, лекари, фармацеути, бабице.¹⁰⁶

2.3.2.7. Сведок који је дужан чувати бранилачку тајну

Међу сведоке који се сматрају релативно неспособним спада и бранилац који не може сведочити о информацијама које му је осумњичени као свом браниоцу поверио, због потребе за апсолутним поверењем између ова два учесника у поступку што представља основну претпоставку за обављање важне друштвене улоге.

Са друге стране, уколико би бранилац имао дозволу да сведочи о информацијама које је добио од окривљеног, окривљени би због страха да бранилац не открије нешто од онога што му је поверио, вероватно задржао многе чињенице за себе, што би онемогућило његову одбрану.¹⁰⁷

2.3.2.8. Дужност сведока да говори истину и да ништа од онога што му је познато не прећути

Сведок је обавезан да истинито и потпуно износи све што зна, јер би иначе његово појављивање пред органом поступка које га позива ради утврђивања чињеница у поступку, било бесмислено. Ова дужност је прописана законом како би законодавац осигурао да сведок пружи исказ неопходног квалитета, омогућавајући органу поступка да заснује своју одлуку на тачно утврђеним чињеницама, што не би било могуће уколико сведок не би говорио истину. Да би исказ сведока могао да допринесе утврђивању чињеница у поступку, он мора бити истинит и не сме бити лажан, јер истовремено може бити и ненамерно погрешан.

Орган поступка мора да обавести лице да има дужност да говори истину и да ништа што му је познато не прећути, јер би онда могао бити изложен кривичном гоњењу за извршено дело давања лажног исказа, што мора бити констатовано записником. Постоји законска могућност да се бранилац појави у поступку и да сведочи, међутим уколико се

¹⁰⁶ Закон о кривичном поступку Савезне Републике Немачке, члан 53, став 1

¹⁰⁷ С. Бејатовић, Кривично процесно право, 2010, стр. 320.

то не учини, постоји могућност да се то схвати као да бранилац нема шта добро да саопшти, што може лоше утицати на одлуку суда, а уколико бранилац сведочи, окривљени ће изабрати другог браниоца или ће му бити додељен други.¹⁰⁸

Према заговорницима субјективне теорије, сведок не говори истину ако не исказује у складу са својим сазнањем о догађају и ако исказ није у сагласности са начином на који је он лично доживео догађај о коме сведочи. То је теорија по којој доказ није истинит уколико није дат у складу са представом лица које сведочи односно када исказ није у сагласности са оним што је обухваћено свешћу сведока. Са друге стране, постоје аутори који кроз објективну теорију дефинишу неистинит доказ, и који појам неистинитог исказа дефинишу као исказ који по својој садржини није веран објективној стварности и који је супротан чињеничним стањем.¹⁰⁹

Кривично дело давање лажног исказа постоји у случају када сведок свој исказ да пред судом у прекршајном, дисциплинском или управном поступку. За лажно сведочење у кривичном поступку или ако је лажни исказ дат под заклетвом постоје строже казне (казна затвора од 3 месеца до 5 година, због тога што се таквим исказом може окривљени довести у знатно гори положај). Ако су приликом давања исказа за окривљеног наступиле теже последице, нпр. остао без посла, развео се, невин осуђен, може се казнити за давање лажног исказа затвором од једне до осам година. Радња извршења овог кривичног дела састоји се у давању лажног исказа¹¹⁰, који може бити дат тако што сведок негира нешто што постоји или потврђује постојање нечега што не постоји. Ово кривично дело не може се извршити ћутањем, али може прећуткивањем чињеница, јер уколико лице сведочи, постоји обавеза да каже све чињенице које су му познате, у супротном се сматра лажним исказом јер се те чињенице разликују од објективних.¹¹¹ Исказ може бити у потпуности лажан или у одређеним деловима и мора да се односи на чињенице које су од значаја за доношење одлуке у предмету у коме се исказ даје. Чак и лица која су ослобођена дужности сведочења, ако се овог права одрекну, могу начинити кривично дело давање лажног исказа уколико буду сведочили у поступку и не буду износили чињенице које су им познате.

¹⁰⁸ Н. Симовић, Кривично процесно право, увод и општи дио, 2009, стр.391

¹⁰⁹ М. Шкулић, Кривично процесно право, 2009, стр.211

¹¹⁰ Члан 335, Кривичног законика Републике Србије, 2011

¹¹¹ З. Стојановић, О. Перић, Кривично право, посебни део, 2006, стр.324

У упоредном праву инсистира се на дужности сведока да истинито сведочи, где негде постоји само његова дужност истинитог исказивања, а негде и начин на који сведок то мора да чини.¹¹² У Шпанији се сведок упозорава да је дужан да говори истину и да одговори морају бити прецизни и јасни и да не смеју бити лажни. За ово кривично дело, у Русији извршилац може бити кажњен до 80 хиљада рубаља или у висини плате¹¹³ или казном затвора као што је пример у Немачкој, где се осуђено лице може казнити казном затвора од три месеца до пет година, или ако дело учини из нехата казна затвора може му се изрећи до једне године.¹¹⁴ Могу се изрећи и друге врсте санкција, што је пример у Русији где се осуђеном лицу за давање лажног исказа може одредити обавезан корективни рад у трајању до две године.¹¹⁵

2.3.2.9. Дужност сведока да обавести орган поступка о промени адресе

Сведок је обавезан да обавести органа поступка о промени адресе пребивалишта или боравишта. Законодавац је увођењем ове обавезе као главни циљ имао да осигура доступност сведока у сваком тренутку и да на тај начин створи услове за ефикасно вођење поступка, у коме сведок представља неопходног учесника. Међутим, иако сведок није обавезан да обавести орган поступка о намери да промени адресу становања, недоступност за доставу позива се може сматрати као покушај избегавања обавезе одазивања на позив за сведочење, за шта су предвиђене санкције.¹¹⁶

2.3.3. Положај деце као сведока у кривичном поступку

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица¹¹⁷ је основни извор права који регулише кривичноправни статус малолетника. У ситуацијама када овај закон не регулише одређена питања, примењују се

¹¹² Члан 113, став 1, Законика о кривичном поступку Црне Горе

¹¹³ Члан 375, став 1, Законика о кривичном поступку Шпаније

¹¹⁴ Члан 153 и 161, став 1, Кривичног законика Немачке

¹¹⁵ Члан 307, став 1, Кривичног законика Русије

¹¹⁶ З. Јекић, Р. Данић, Д. Давидовић, Кривично процесно право, Београд, 2005, страна 254.

¹¹⁷ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, Сл. Гласник РС 85/2005, 2005, ступио на снагу 1. јануара 2006. године.

док се на сва питања која нису експлицитно уређена овим законом, примењују одредбе: Кривичног законика¹¹⁸, Законика о кривичном поступку¹¹⁹, Закона о извршењу кривичних санкција¹²⁰, Закона о извршењу ванзаводских санкција и мера¹²¹, Закона о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима Закона о полицији¹²², при чему је неопходно да нису у супротности са одредбама ЗМУКД.¹²³

Почетне кораке ка примени информационих технологија у кривичним поступцима у којима су деца укључена могуће је пронаћи у *Смерницама о правосудним питањима које укључују децу жртве и сведоке кривичних дела*, из 1997. године, које је усвојио ECOSOC.¹²⁴ Државе треба да приспитају положај деце као сведока кривичних дела како би се осигурала права деце. У *Смерницама о правосудним питањима које укључују децу жртве и сведоке кривичних дела*, донетим 2005. године, наводе се мере које професионалци треба да примене у поступању према деци, а то поступање буде саосећајно и достојанствено. Те мере су: 1. ограничити број разговора; 2. осигурати да деца жртве и сведоци буду заштићена ако су у складу са правним системом и уз дужно поштовање права одбране, од унакрсног испитивања од стране наводног учиниоца (разговарати са децом жртвама и сведоцима, испитати на суду ван видокруга наводног учиниоца); 3. осигурати да се дете жртве сматра осетљивим сведоком и омогућити вршење надзора од стране судија, олакшати сведочење и смањити потенцијално застрашивање.¹²⁵

Када је усвојен општи коментар број 25¹²⁶, уз Конвенцију о правима детета¹²⁷ у системима правосуђа прилагођених деци, којим се мења Општи коментар број 10 из

¹¹⁸ Кривични законик, „Службени гласник РС“, бр.85/05, 88/05, -испр.72/09, 111/09, 121/09, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19.

¹¹⁹ Законик о кривичном поступку, „Службени гласник РС“, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14 и 35/19.

¹²⁰ Законик о извршењу кривичних санкција, Службени гласник РС, бр.44/14, 35/19.

¹²¹ Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера, „Службени гласник РС“, бр. 44/14 и 87/18.

¹²² Закон о полицији, „Службени гласник РС“, бр.6/16, 24/18, 87/18.

¹²³ Т. Карић, et all, *Анализа утицаја примене Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица у периоду од 2006. До 2020. Године*, 2021, стр.10.

¹²⁴ Н. Вујић, И. Стевановић, М. Колаковић-Бојовић, Љ. Марковић, О. Зечевић, Љ. Милутиновић, А. Делибашић, С. Вучићевић, И. Милованов, *Приручник за обуку професионалаца у области правосуђа по мери детета*, 2021, стр.22

¹²⁵ И. Стевановић, М. Колаковић – Бојовић, *Информационе технологије у служби заштите детета у кривичном поступку*, Београд, 2021, стр. 64-65

¹²⁶ Комитет за права детета, *Општи коментар бр. 25 (2021) о правима деце у контексту дигиталних медија*, Њујорк, Уједињене нације, 2021

¹²⁷ Конвенција о правима детета, Генерална скупштина Уједињених нација, Њујорк, 1989

2007. године, направљен је корак напред у сагледавању позитивних и негативних аспеката примене нових технологија. Наглашава се потреба за разматрањем употребе савремених технологија попут видео снимака, за судска сведочења. Комитет за права детета предузео је значајан корак у сагледавању утицаја нове дигиталне стварности на децу, који може варирати од подстицања развоја њихових знања и вештина, до излагања различитим изворима опасности и злоупотребе. У оквиру ових активности може доћи до захтева од стране деце да открију осетљиве и приватне активности на мрежи, али такође може доћи и до изостанака пријављивања због страха од освете вршњака или социјалне искључености, што захтева опрез и тежњу ка системима, програмима и апликацијама који би омогућили деци бесплатно право на саветовање и пријављивање кривичних дела. Међутим, Комитет признаје да недостатак личног контакта са децом услед дигитализације судских поступака може имати негативан утицај на мере рехабилитације и ресторативне правде засноване на развијању односа са дететом. У складу са чланом 24. Директиве, државама и чланицама налаже се да осигурају да током целе истраге разговор са децом буде снимљен (аудио-визуелним путем), како би се могао користити као доказ у кривичном поступку. Такође, *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правна заштита малолетних лица*¹²⁸, садржи одговарајуће норме које умањују последице секундарне виктимизације малолетних оштећених лица када сведоче користећи техничка помагала.¹²⁹ Потребно је потпуно се ускладити са одредбама *Законика о кривичном поступку* које се односе на тужилачку истрагу, затим треба решити питања техничких средстава и поставити јасне забране суочавања и искључити могућност унакрсног испитивања, као и постављања сугестивних питања малолетним лицима.¹³⁰

III РАЗВОЈНА ИСТОРИЈА СВЕДОКА У ОТКРИВАЊУ И ДОКАЗИВАЊУ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Сведоци и њихови искази су увек били кључни у свим поступцима, чинећи незаобилазни део процеса утврђивања истине. Сваки кривични систем познаје улогу сведока и прихвата њихове исказе као релевантне доказе. Процес утврђивања

¹²⁸ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правна заштита малолетних лица.

Службени гласник РС, број 85, 2016

¹²⁹ Члан 152, Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правна заштита малолетних лица, 2016

¹³⁰ Op. Cit. Str 64

истинитости чињеница у кривичном поступку познат је као доказивање, а спроводи се кроз презентацију разних доказа пред судом уз помоћ различитих доказних средстава.¹³¹ Кроз историјски развој кривичног поступка можемо идентификовати три основна типа поступка: акузаторни, инквизицијски и мешовити, при чему се у сваком од њих учесници користили различите доказе како би поткрепили своје аргументе.

3.1. Сведок у акузаторном кривичном поступку

Акузаторни кривични поступак представља најстарији облик кривичног поступка који се обликовао у античкој Грчкој и Риму. У новонасталим државама, овај поступак је постојао отприлике до 14. века, осим у Енглеској и њеним колонијама где је био трајна правна традиција. За разлику од римског права, које се ослањало на признање оптуженог, исказе сведока и признања, доказно право у средњем веку било је ирационалног карактера и заснивало се на религиозним веровањима која нису произилазила из рационалног сагледавања сопственог искуства.¹³²

Покретање кривичног поступка је било у потпуности у рукама тужиоца, што је довело до тога да се овај поступак назива оптужним. Оштећени је имао улогу тужиоца као особа која је била угрожена незаконитим радњама. Суд није интервенисао у расправама између странака, већ је само надгледао и пратио ток расправе, те се трудио да одржи ред и спречи одуговлачење поступка.¹³³ Касније, у улози тужиоца могао се јавити било који грађанин, систем популарне тужбе, где кривично гоњење поприма јавноправни карактер и излази из сфере приватноправних поступака.¹³⁴ Тужилац је био тај који је покретао кривични поступак подношењем тужбе суду, који је затим решавао спор између тужиоца и оптуженог. Без иницијативе тужиоца, кривични поступак није могао ни да се покрене, ни да се одвија. Основне процесне улоге су биле подељене и поверене посебним субјектима – тужиоцу, оптуженом и суду. Терет доказивања је био на тужиоцу, док се оптужени укључивао у расправу само ако је сматрао да је то потребно. Оптужени је морао да се одазове позиву суда и да се укључи у покренути кривични поступак, као и да се изјасни о основаности оптужбе. Редослед испитивања сведока на главном претресу пред судом био је унапред одређен – прво су испитивани сведоци које

¹³¹ Мр Ејуп Сахити, Сведок и његов исказ као доказ у кривичном поступку, докторска дисертација, Приштина, 1990, стр.6.

¹³² В. Бајер, Југословенско кривично процесно право, књига прва, 1980, стр. 12.

¹³³ С. Атанасов, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела, 2016, стр. 10

¹³⁴ С. Кнежевић, Кривично процесно право – општи део, Ниш, 2015, стр.33.

је предложио тужилац, а затим они које је предложио оптужени. Било је обавезно заклети се пре сведочења, а сведок је могао само да одговара на постављена питања, без слободе да говори неограничено. Већу вредност имали су искази сведока који су сведочили о својим сопственим чулним опажањима, у поређењу са онима који су сведочили о ономе што су чули од других лица.¹³⁵

Током периода Римског царства, у оптужном поступку су се све више уводили елементи истражног поступка, што је резултирало тиме да су судије, поред странака, могле испитивати и сведоке. Пракса тортуре се примењивала искључиво према оптуженицима и робовима. Након завршетка доказног поступка, суд би одмах доносио пресуду без образложења, базирајући се на слободном судијском уверењу. Да би се спречило изрицање казне оптуженом само на основу његовог признања, формирано је правило да се не може сматрати доказним само на основу једног исказа, већ да мора постојати минимум два сведока.¹³⁶

3.2. Сведок у инквизиционом (истражном) кривичном поступку

У земљама западне Европе, напуштањем акузаторног кривичног поступка, све више је ступао на сцену инквизициони поступак. Овај поступак није више зависио од воље оштећеног или другог грађанина, већ је био вођен на основу принципа официјелности. Појава инквизиционог поступка у западној Европи датира још из 13. века, током оптужне форме, а постао је доминантан тип кривичног поступка у 15. веку, трајући све до Француске буржоарске револуције (1789. године). Главна карактеристика овог поступка је била концентрација свих основних кривично-процесних функција у рукама једног државног органа, тј. суда. Када се сазна да је извршено кривично дело, тада суд покреће и води поступак по службеној дужности. Најважнији део био је процес истраживања, због чега је и сам поступак назван инквизиционим. Истрага је могла бити општа или генерална и специјална, свакако тајна.¹³⁷

Неки докази су се сматрали коначним доказима. На пример, признање окривљеног без обзира на то да ли је дато добровољно или под притиском, било је најважнији доказ, познат као краљица доказа.¹³⁸ Након тога, исказ сведока долазио је по важности, посебно

¹³⁵ С. Атанасов, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела, 2016, стр. 10 и стр. 11.

¹³⁶ В. Ђурђић, Кривично процесно право, општи део, 2014, стр. 21.

¹³⁷ С. Атанасов, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела, 2016, стр. 12 и стр. 13.

¹³⁸ Оп. cit стр 21.

ако су га дала двојица или тројица поузданих сведока, што је такође сматрано коначним доказом.

Истрагу је спроводио истражитељ (инквирент), који је покретао истрагу по службеној дужности након сазнања о извршеном кривичном делу. У фази суђења поступало се на основу списка у којима су записнички констатовани резултати истраге. Чињенице које нису записнички констатоване нису могле бити основ пресуде. Доказни поступак се одвијао на основу законом утврђене вредности доказа. Највишу вредност је, као што је речено, имало признање кривице. Суд је могао донети три врсте пресуда: осуђујућу, ослобађајућу и пресуду *absolutio ab instantia* којом се оптужени „отпуштао испод суђења“ услед недостатка доказа, али поступак би био настављен уколико би се прибавили докази.

Највећи недостаци овог система кривичног поступка јесу концентрација свих главних процесних функција у рукама суда, одсуство странака, важење теорије о законској вредности доказа, легализација примене тортуре, примат истраге над суђењем, непоштовање основних постулата правне сигурности. Основна позитивна страна јесте правно уобличење начела официјелности кривичног поступка, покретање и вођење кривичног поступка од овлашћених државних органа, без утицаја воље оштећеног. Та истражна максима заступљена је и у савременом кривичном поступку.¹³⁹

3.3. Сведок у мешовитом кривичном поступку

Током каснијег феудализма, у периоду даље примене инквизиционог типа кривичног поступка, променом друштвених, економских и културних прилика у Француској, дошло је до стварања општег јавног мњења које је утицало на промену дотадашњег става према суровом кажњавању у инквизиционом поступку.

Замена инквизиционог кривичног поступка новим типом – мешовити кривични поступак, резултат је синтезе акузаторног и инквизиционог система. Француски *Закон о кривичној истрази* из 1808. године није био први пропис који је створио овај тип

¹³⁹ Оп cit, Стр. 36.

кривичног поступка, али је из њега проистекао савремени облик, који се примењује у већини савремених законодавстава.¹⁴⁰

У мешовитом кривичном поступку главне кривично-процесне функције чине оптужба, одбрана и суђење, које су раздвојене. Поступак се састоји од два главна дела – претходни и главни поступак. Претходни поступак садржи елементе инквизиционог поступка, док са друге стране главни поступак обухвата елементе аквизаторног система. Претходни поступак се покреће иницијативом овлашћеног тужиоца, који је углавном тужилац за кривична дела гоњена по службеној дужности или приватни тужилац за дела гоњења по приватној тужби. Прву фазу претходног кривичног поступка, коју представља истрага, најчешће спроводи истражни судија. Међутим, у многим државама, рачунајући и Србију, ову функцију обавља јавни тужилац. Са друге стране, страначка иницијатива се комбинује са активизмом органа поступка током главног претреса пред судијом, како би се открили и извели докази. Овде постаје све важније јачање иницијативе странака у прикупљању доказа ради утврђивања чињеничне основе за доношење пресуде. Пресуда која је изречена може бити оспорена путем жалбе, након чега следи поступак по правним лековима.¹⁴¹

У *Законику о кривичном поступку Србије* из 2011. године, унете су следеће установе: предистражни и истражни поступак спроводи јавни тужилац, истражног судију замењује судија за претходни поступак који има ограничена права у сфери извођења доказа, странке добијају право извођења доказа, смањује се доказна иницијатива суда на главном претресу, странке имају првенство у испитивању сведока, сведок се испитује сходно правилима о основном, унакрсном и додатном испитивању и др.

IV ИСКАЗ СВЕДОКА

4.1. Појам исказа

Исказ сведока представља изјаву особе о чињеницама релевантним за кривични поступак, која је опазила или о којима је директно сазнала, чиме се доприноси утврђивању чињеничне основе судских одлука.¹⁴² С тога је циљ кривичног поступка

¹⁴⁰ Вауег, V, Југословенско кривично процесно право, књига прва, 1980, стр. 20

¹⁴¹ С. Кнежевић, С.: Кривично процесно право, општи део, 2015, стр. 36-37. Према: С. Атанасов, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела, 2016, стр. 15.

¹⁴² Оп. Cit 295.

добити исказ сведока који ће у комбинацији са другим доказима допринети откривању и утврђивању истине и доношењу судске одлуке. Одлука суда може се темељити искључиво на потпуно тачном утврђеном чињеничном стању. Вредност доказа добијених испитивањем сведока оцењује се у односу на спорне одлучне чињенице о којима је суд стекао уверење применом овог доказног поступка. Појам исказа обично има двоструки аспект, и то социопсихолошки и процесноправни.

Када се исказ посматра из процесноправног смисла, под исказом се подразумева изјава која је настала као резултат саслушања коју је нека особа у својству процесног учесника дала у судском или неком другом правном поступку и којом се утврђују чињенице које су од значаја за примену права.¹⁴³

Са друге стране, у судскопсихолошком смислу исказ је саопштавање опажених и запамћених чињеница које су у вези са три процеса (чињенице се опажају путем чула, опажено се задржава путем памћења и запамћено се саопштава), а које у кривичном поступку врше саслушавана лица. У ширем значењу, исказ је изјава коју било који учесник у судском поступку може дати у својству тог учесника, а односи се на питања која су релевантна за ток и исход поступка. То укључује чињенице које су битне за расветљавање случаја или допуну, као и процесна и материјалноправна питања, укључујући однос расправљаних чињеница са законом. Исказ проистиче из опажања, памћења и мишљења учесника поступка који га дају. Напослетку, важно је поменути да се у најширем психолошком смислу, исказ састоји од 4 повезана ментална процеса, и то: опажања, памћења, мишљења и изражавања.¹⁴⁴

4.2. Судскопсихолошки аспект исказа сведока

Поменути ментални, односно психички процеси су међусобно повезани и са другим психолошким процесима као што су емоције, интелигенција, воља, пажња и мотивација. Опажање је комплексан процес који започиње деловањем различитих надражаја на чула и чулне органе. Надражај може бити физички, хемијски или механички, а делује на чула изазивајући нервно узбуђење које се преноси до одређених делова мозга. Сензација, односно осећај, представља доживљај који се рефлектује у свести и односи се на својства објеката и појава спољног света. Чула вида, слуха, мириса, укуса и додира могу

¹⁴³ М. Аћимовић, Психологија злочина и суђења, судска психологија, Београд, 1987, стр.205, Б. Симоновић, Прибављање и оцена исказа пред полицијом и на суду, Крагујевац, 1997, стр.13.

¹⁴⁴ Н. Делић, Појам и структура исказа – судскопсихолошки аспект, 2011, стр. 2-3.

регистравати надражаје различитог квалитета, трајања и интензитета. Када на наша чула делују предмети из околине и када у свести констатујемо шта је предмет нашег опажања, тада не говоримо о осетима, него о опажајима. Ако приметимо само својство објекта опажања, то је осећај, а док уочавамо сам објект опажања у целини - то је опажај.¹⁴⁵ Генерално, опажање је комплексан процес који укључује различите менталне операције и деловање многобројних субјективних, објективних и других фактора. Човек није подложен утицају свих стимуланса из околине, јер ипак психички механизми врше селекцију дражи који утичу на наша чула.

У вези са опажањем је и пажња. Она се често одређује на различите начине, али три су најчешће коришћена. Прво одређење је дао Спајмен који истиче да је “пажња психичка енергија упућена нечему”. Са друге стране, на сличан начин Корнилов наводи да је “пажња усмереност и усредсређеност психичке активности на нешто одређено”. Напоследку, али не најмање важно одређење је дао Мек Дугал који истиче да се “код пажње ради о свесном улагању психичких функција”.¹⁴⁶ Међутим, поред наведених, једна од најједноставнијих дефиниција пажње јесте да је то “усмереност менталне активности на ограничен број дражи између великог броја дражи”.¹⁴⁷ Пажња је повезана уско са стањем наше свести, обезбеђује хармонично одвијање личности, евидентира и суди о сопственом понашању. У стању смо да вршимо издвајање надражаја на које усмеравамо нашу пажњу, а све то зависи од интензитета нервних надражаја. Постоји намерна и ненамерна пажња. Ненамерна пажња је она до које долази услед одређених особина саме дражи, нпр. интензивност дражи, контраст међу дражима, дужина трајања дражи, а постоји и намерна/вољна пажња до које долази услед унутрашњих чинилаца, потреба, интереса, очекивања, постављеног задатка. Ненамерна пажња се активира информацијом која се својим карактеристикама наметне сфери опажања и изазове пажњу. Намерна пажња подразумева способност човека да свесно својом вољом изврши селекцију одређених информација и да из више њих издвоји једну и стави је у центар интересовања.

¹⁴⁵ Б. Симоновић, 15. О надражајима, пријемницима надражаја као и реакцији свести на надражај, више вид. у: Р. Грасбергер, Психологија кривичног поступка, (превод), Сарајево 1958, 23–63; С. Стојиљковић, Психијатрија с медицинском психологијом, Београд – Загреб 1962, 23–26; Ј. Марић, Ј. Лукић, Правна медицина, Београд 1998, 21–22; С. Милошевић, Перцепција, пажња и моторна активност, Београд 2002, 11– 68. Наведено према: Н. Делић, Појам и структура исказа – судскопсихолошки аспект, 2011, стр. 4.

¹⁴⁶ Н. Делић, Појам и структура исказа – судскопсихолошки аспект, 2011, стр. 10.

¹⁴⁷ М. Аћимовић, 1987, стр. 218.

Наредна врло битна психичка функција је памћење, без које никада не бисмо били у стању да потпуно препознамо или репродукујемо оно што смо некада раније опазили.¹⁴⁸ Памћење чини други битан део исказа који се јавља повезано са опажањем, исказивањем и мишљењем, као и са другим психичким појавама и особинама личности и састоји се у регистровању, запамћивању, задржавању онога што смо раније опажали.¹⁴⁹ Такође, треба се у овом делу поменути и мишљење које представља психичку функцију намењену “удовољењу биосоцијалних и сазнајних човекових потреба”.¹⁵⁰ Мишљење омогућава човеку да схвати стварност око себе и да правилно процени односе између објеката и појава. На основу тог процеса, човек може да донесе закључке који му помажу у доношењу исправних одлука и усмеравају га ка правилном животном путу.¹⁵¹

Напослетку, закључивање се изводи индукцијом, дедукцијом, или по анологији – ако су два појма слична по једној особини, можда су слична и по другој.¹⁵² Саопштавање, односно исказивање, као део психолошког процеса стварања исказа, своди се на обнављање претходних утисака у облику менталних слика и изражавање претходно запаженог и запамћеног. Исказивање се врши спољним говором који може бити писан или усмен. Могућ је и говор знацима, за одређена лица, глувонема лица.¹⁵³

На овај начин дефинисан исказ у судској психологији има велики значај у оцени веродостојности исказа појединих учесника у поступку, мада док траје одређени судски поступак тешко је говорити о истинитости појединих исказа јер њихову веродостојност и истинитост треба да утврди суд на крају поступка кроз пресуду.

4.3. Оцена исказа сведока

„Искази се не броје, већ мере“ – Бекон.

Оцена исказа сведока је врло сложена радња за коју су потребна знања из бројних области, али пре свега логике и психологије, због тога што се једино на истинитом исказу сведока сме заснивати судска одлука. Имајући то у виду, оцена доказне вредности исказа сведока не сме да почива на утиску, предрасудама, или претпоставкама, већ мора бити

¹⁴⁸ Д. Кецмановић et al., 103, наведено према Н. Делић, Појам и структура исказа – судскопсихолошки аспект, 2011, стр. 12.

¹⁴⁹ Н. Делић, Појам и структура исказа – судскопсихолошки аспект, 2011, стр. 12.

¹⁵⁰ С. Стојиљковић, 50.

¹⁵¹ Ibid, наведено према: Н. Делић, Појам и структура исказа – судскопсихолошки аспект, 2011, стр. 20.

¹⁵² Н. Делић, Појам и структура исказа – судскопсихолошки аспект, 2011, стр. 22.

¹⁵³ Н. Делић, Појам и структура исказа – судскопсихолошки аспект, 2011, стр. 25.

результат научно заснованог приступа и образложеног мишљења.¹⁵⁴ Такође, судске одлуке се не смеју заснивати на доказима који су сами по себи или према начину прибављања у супротности са Уставом, Закоником, другим законима или општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговорима.¹⁵⁵

Осим тога, судске одлуке не могу бити донете на основу исказа сведока који није био упозорен да је ослобођен дужности сведочења, ако упозорење и одрицање од права нису забележени у записнику, ако му није речено да није у обавези да одговори на одређено питање, или уколико је његов исказ добијен супротно члану 9.¹⁵⁶ Ако је доказ заснован на исказу сведока који није био упозорен да је ослобођен дужности сведочења, то представља битну повреду одредаба кривичног поступка, што се може видети у пракси, на примеру мишљења Апелационог суда у Крагујевцу – *„Када се пресуда заснива на исказима сведока који су по закону ослобођени дужности сведочења, а чији су искази на главном претресу прочитани, иако исти претходно на главни претрес нису били уредно позвани, учињена је битна повреда одредбе члана 368. став 1, тачка 10 Законика о кривичном поступку. У образложењу пише да „Првостепеном пресудом окривљени М.М. је оглашен кривим да је извршио кривично дело тешка телесна повреда из члана 121, став 1 Кривичног законика. На главном претресу пред првостепеним судом прочитани су искази сведока В.М. којој је окривљени свекар и Ј.М. супруге окривљеног, које су по закону ослобођене дужности сведочења (члан 98. Законика о кривичном поступку) а да исте претходно нису биле уредно позване и из списка предмета произилази да је то учињено и без сагласности странака, што је противно одредби члана 337, став 3 ЗКП-а. Дакле, видно је да је Апелациони суд мишљења да је заснивањем пресуде на напред наведеним доказима, првостепени суд учинио повреду из члана 368, став 1, тачка 10 ЗКП-а, јер пресуду заснива на доказима на којима се по одредбама ЗКП-а не може заснивати.*¹⁵⁷

Процена изведених доказа се врши на основу слободног судског уверења. Овај приступ не подлеже строгим правилима, односно искључује легална и формална правила доказивања. Слободно судијско уверење заснива се на општеприхваћеним знањима,

¹⁵⁴ С. Бејатовић, Кривично процесно право, 2014, стр.313.

¹⁵⁵ Г. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А.Трешњев: Коментар Законика о кривичном поступку, пето издање, 2013, стр. 108.

¹⁵⁶ Ibid, стр. 109.

¹⁵⁷ Решење Апелационог суда у Крагујевцу, КЖ1, 1385/2012 од 30.03.2012. године

рационалном размишљању, стварним искуствима и логичком закључивању. У супротном, уколико би пресуда била противречна или нејасна, то би представљало битно кршење одреби кривичног поступка из члана 438. став 2, тачка 2.

Суд цени исказ сведока појединачно и у вези са другим доказима.¹⁵⁸ Суд треба објективно да процени све достављене доказе и пажљиво утврди чињенице које иду у корист или на терет оптуженом. Тек на основу анализе сваког од тих доказа могу се донети закључци о вредности сведочења самог по себи или у поређењу са другим доказима.¹⁵⁹ Како би се избегле грешке приликом правилне процене сведочења, важно је придржавати се одређених правила и критеријума. Другим речима, потребно је узети у обзир више фактора који се међусобно допуњују и повезати њихово вредновање, а ти фактори су: личност сведока, предмет исказа и околности формирања исказа. На крају, које ће факторе суд сматрати пресудним за доношење коначне одлуке, зависи од тога како суд процењује ситуацију у конкретном случају.

Поузданост и веродостојност исказа зависи од различитих фактора, попут: да ли је сведок дао исказ добровољно или под притиском, да ли су коришћена недозвољена средства према сведоку приликом давања исказа, да ли сведок има способност опажања, памћења и репродукције онога што је приметио, затим да ли поседује моралне карактеристике које инспиришу поверење, какав је карактер сведока и да ли ће бити објективан или субјективан приликом давања исказа, да ли је сведок очевидац или је сведок на основу чувења, да ли је исказ дат током главног претреса или у истрази, да ли је дат под заклетвом, да ли је садржај исказа логичан, чврст и инспирише поверење, и сл.

За коначну оцену исказа сведока меродавно је утврдити да ли сведок може и да ли заправо хоће да каже истину. Другим речима, да ли је сведок способан да опазе чињенице, јер ако то није, онда је реч о погрешном исказу, и ако сведок није искрен, онда је реч о лажном исказу.

Исказ или давалац исказа се сматра веродостојним, ако је вероватно да је исказ истинит, а давалац исказа искрен, односно да постоји вероватноћа да говори истину. Вероватноћу треба посматрати као објективну могућност да наша претпоставка одговара стварним чињеницама.¹⁶⁰ Пресуда не сме бити заснована на исказу сведока ако је сведок

¹⁵⁸ Законик о кривичном поступку, 2011, члан 16, став 2-5 и члан 419, став 2.

¹⁵⁹ Илић П.Г. и др, Коментар Законика о кривичном поступку, 2013, стр. 876.

¹⁶⁰ М. Аћимовић, Психологија злочина и суђења, 1987, стр. 240

испитиван као особа која је искључена из дужности сведочења, затим ако је особа која је ослобођена дужности сведочења испитана, а да није упозорена или изричито се одрекла тог права, односно ако упозорење или одбијање није забележено у записнику, затим ако је исказ изнуђен или добијен применом мучења, нечовечног или понижавајућег поступања, силе, принуде, претње, преваре или медицинских интервенција којима се утиче на слободу воље.¹⁶¹

У претходним деловима овог рада су већ споменуте особе које су ослобођене дужности сведочења. Када је реч о таквим особама, орган поступка мора јасно да их упозори пре испитивања или чим сазна за њихов однос према окривљеном, да не морају сведочити. Упозорење и одговор се затим уносе у записник. Важност ослобађања ових особа од дужности сведочења лежи у томе што би њихов исказ вероватно био лажан због односа који имају према окривљеном. За ослобођење од дужности сведочења по овом основу, само је потребно да сведок докаже да постоји трајна заједница живота и да овај однос постоји у време када сведок треба да да исказ, тако да бивши супруг није привилеговани сведок. Такође, ако је у питању сродство, оно мора постојати у време сведочења. Трећи основ за ослобођење од сведочења постоји, јер се између усвојитеља и усвојеника формира исти однос који постоји између родитеља и детета. Као посебан случај ослобођења од дужности сведочења, садржан је у ставу 2, који се односи на малолетнике, зато што су у питању лица која, узимајући у обзир узраст и душевну развијеност, односно зрелост, нису у стању да схвате значај давања исказа, што је веома важно за сам поступак. Ако орган процени да код лица не постоји оваква развијеност, то има за последицу то да лице не може имати својство сведока. Малолетника је тада могуће испитати само уз присуство посебних стручних лица, на пример педагога, социјалног радника и лица сличних професија.

Такође, важно је поменути да постоји и обавеза органа поступка да упозори лице које спада у категорију привилегованих сведока да не мора да сведочи, јер уколико то орган поступка не учини и не унесе то упозорење и одговор у записник, има за последицу немогућност заснивања судске одлуке на исказу сведока.¹⁶² „На исказу привилегованог сведока датог у претходном поступку не може се засновати судска одлука ако сведок није позван на главни претрес како би био упозорен да не мора сведочити.“ Из образложења се види да „Побијана пресуда заснована је на исказу С.Р. која је као супруга

¹⁶¹ Законик о кривичном поступку, 2011, члан 95, став 4.

¹⁶² Члан 95, став 4, Законика о кривичном поступку.

окривљеног морала бити уредно позвана на главни претрес, како би била упозорена да не мора сведочити што је првостепени суд пропустио да учини, те на овом исказу привилегованог сведока није могао засновати своју одлуку, у смислу члана 99 став 1 и члана 337, став 3 Законика о кривичном поступку.¹⁶³

По питању лажног исказа, орган поступка је такође дужан да сведока упозори да давање исказа који није истинит представља крвично дело. За постојање овог кривичног дела неопходно је да сведок поступа са умишљајем, који обухвата свест да исказ по својој садржини не одговара стварности. У пракси су бројне правоснажне осуде за лажно сведочење. Један од примера је пресуда Апелационог суда у Београду – „Правноснажно окончан кривични поступак може се поновити у корист окривљеног када је одлука заснована на лажном исказу сведока, под условом да је тај сведок за лажно сведочење правоснажно оглашен кривим. У образложењу стоји следеће: „Имајући у виду члан 470, став 1, тачка 1, ЗКП-а којим је прописано да кривични поступак завршен правоснажном пресудом се може поновити само у корист окривљеног ако је пресуда заснована на лажном исказу сведока, чињеница лажног сведочења се не може доказивати саслушањем неког лица, већ као доказ да је сведок лажно сведочио мора постојати правоснажна пресуда којом је тај сведок за то оглашен кривим. Овај суд налази да наводи и тврдње изнете у жалби браниоца осуђеног нису основане. Предметном жалбом се не доводи у сумњу правилност и законитост првостепене одлуке, а није конкретизована ниједна повреда због које би иста морала бити укинута. Правноснажним решењем Општинског суда у В. П.К.у потпуности јеј доказана кривица осуђеног, а наводи да је у уводу решења којим је окривљеном изречена судска опомена унет погрешан датум доношења решења, није околност која је подобна за понављање поступка при чему бранилац осуђеног у захтеву за понављање није навео друге чињенице и околности, нити је приложио доказе због којих би се евентуално могло дозволити понављање поступка. Правноснажна пресуда којом је одређено лице осуђено, може се у поновљеном поступку ставити ван снаге, ако се изнесу нове чињенице или поднесу нови докази који сами за себе или у вези са ранијим доказима могу да одведу до ослобађања тог лица или до његове осуде по блажем закону. Обзиром на изнето, овај суд налази да се у предметној жалби не наводи ниједна околност која би могла довести

¹⁶³ Решење Апелационог суда у Београду, Кж1. 1492/2010 од 04.03.2010. године.

до другачије одлуке суда у конкретном случају, па стога није подробније образлагао наводе из жалбе браниоца осуђеног.“¹⁶⁴

У потупку се од сведока захтева да пре сведочења положи заклетву.¹⁶⁵ Сведок заклетву може да положи и пре главног претреса ако постоји могућност да на главном претресу неће доћи. Када је реч о процедури полагања заклетве, она се полаже усмено, читањем њеног текста, док се немим, глувим и слепим сведоцима, или сведоцима који не знају да читају и пишу омогући давање заклетве путем тумача. Одбијање и разлози одбијања сведока да положи заклетву унеће се у записник. Постоје и изузетци, односно сведоци који не полажу заклетву су они који у време саслушања нису пунолетни и који они који због душевног стања не могу да схвате значај заклетве. Када је у питању читање исказа сведока који није положио заклетву, „*одредбом члана 96.став 2 ЗКП-а, прописано је да ће сведок положити заклетву пре главног претреса ако постоји бојазан да због болести или других разлога неће моћи да дође на главни претрес.....*“ Из образложења пресуде „*пресудом Вишег суда у К. Окривљени В.Н.оглашен је кривим да је извршио кривично дело тешко убиство у покушају из члана 114, став 1, тачка 5, у вези члана 30, Кривичног законика... и кривично дело недозвољена производња, држање и ношење и промет оружја и експлозивних материјала из члана 348, став 4, у вези става 1 КЗ. Разматрајући навод у изјављеним жалбама Апелациони суд као другостепени, је имао у виду да је на претресу који је одржан пред првостепеним судом дана...изведем доказ читањем исказа сведока Н.Н. који је дала у истрази пред Вишим јавним тужоцем у Краљеву, те да након што је овај исказ био прочитан није било примедби од стране учесника у поступку. Стога је, по налажењу Апелационог суда, првостепени суд правилно применио одредбу члана 406, став 1, тачка 1 ЗКП-а, а разлоге које је првостепени суд дао на страни 31 образложења побијане пресуде у свему прихвата и овај суд инаисте упућује. Овај суд као другостепени налази да није од утицаја чињеница што сведок Н.Н. није положила заклетву јер према члану 96 ЗКП-а који предвиђа полагање заклетве од стране сведока, и то из става 2 овог члана произилази да се заклетва полаже по правилу на главном претресу, а да изузетак од тога постоји само у случају бојазни да сведок због болести или других разлога неће бити у могућности да дође на главни претрес. У конкретном случају очигледно није постојала бојазан у време давања исказа овог сведока, да иста због болести или других околности неће бити у могућности да дође на*

¹⁶⁴ Пресуда Апелационог суда у Београду, Кж1. 2409/2012 (2) од 25.05.2012. године.

¹⁶⁵ Члан 96, став 1, Законик о кривичном поступку, 2011.

*главни претрес. Околност да сведок није положила заклетву не значи да се исказ тог сведока не може користити у доказном поступку.*¹⁶⁶

V ИСКАЗ СВЕДОКА КРОЗ ФАЗЕ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА

5.1. Испитивање сведока у истрази

Надлежни јавни тужилац је одговоран за испитивање сведока током истраге, док полиција или други јавни тужилац могу обавити ово испитивање само у изузетним ситуацијама кад им то налогом повери надлежни јавни тужилац. Након што надлежни јавни тужилац изда наредбу за спровођење истраге и формално започне истрагу против одређеног лица, када постоји основ сумње да је извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности, тада је овлашћен да спроведе одређене доказне радње како би остварио циљеве истраге. То укључује прикупљање доказа који су потребни да би могао идентификовати учиниоца кривичног дела, доказе који би се тешко поновили на главном претресу, или би њихово извођење било отежано, као и друге доказе који могу бити корисник за поступак.¹⁶⁷ Одбрана може самостално да прикупља доказни материјал у своју корист, као и да предузима више других активности неформалног карактера чији се резултати могу користити од стране одбране једино приликом испитивања сведока. Одбрани је дозвољено да предлаже извођење доказа у истрази, али јој није дозвољено да изводи доказе, односно да врши испитивање сведока у процесној форми, јер је то у надлежности јавног тужиоца који спроводи истрагу.¹⁶⁸

5.2. Испитивање сведока на главном претресу

Средишњи, односно централни део првостепеног кривичног поступка представља главни претрес. Током главног претреса се непосредно, контрадикторно, усмено и јавно расправља о основаности кривичноравног захтева овлашћеног тужиоца садржаног у оптужном акту. Током овог дела поступка утврђују чињенице и изводе докази од значаја за доношење одговарајуће судске одлуке о предмету доказивања.¹⁶⁹ Неретко је случај да се јави потреба за допунским одредбама на главном претресу, која проистиче из

¹⁶⁶ Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Кж1 340/2017, од 23.05.2017. године.

¹⁶⁷ С. Атанасов, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела, 2016, стр. 115.

¹⁶⁸ С. Атанасов, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела, 2016, стр. 122.

¹⁶⁹ В. Ђурђић, Кривично процесно право, посебан део, 2011, 105.

постојања ситуација које нису уобичајене у истрази, а које су карактеристичне за нови модел главног претреса који се тада фокусира искључиво на адверзијални приступ.¹⁷⁰

На главном претресу сведоци се испитују кроз неколико фаза. Прво се обавља основно испитивање. У овој фази, сведоку се постављају општа питања, док је њихово исказивање слободно. Циљ ове фазе је да се појасни сведоков исказ у вези са свим релевантним чињеницама. Након тога, следи унакрсно испитивање, које предузима супротна странка. Унакрсно испитивање је друга фаза нове структуре испитивања сведока на главном претресу, коју предузима странка или оштећени. У овој фази, супротна странка има могућност да сведоку поставља питања и да усмери пажњу на одређена питања. У центру ове фазе испитивања је испитивач, за разлику од фазе основног испитивања у чијем центру је сведок.¹⁷¹ Унакрсно испитивање је погодно за случајеве када сведок није сигуран у своје сећање. За посебно осетљиве сведоке, питања могу постављати само одређени органи поступка. Суд има обавезу да забрани свако питање које може одати истоветност заштићеног сведока.¹⁷²

5.3. Испитивање сведока на претресу пред другостепеним судом

Претрес пред другостепеним судом се одржава у случајевима када је потребно испитати нове доказе или поновити претходно изведене доказе, због погрешног и непотпуног утврђивања чињеничног стања. Такође, претрес се може одржати ако другостепени суд утврди постојање разлога за поновно укидање пресуде која је већ била укинута. Одлука о одржавању претреса и одабиру нових или поновљених доказа доноси се на седници већа другостепеног суда. Суд позива само неопходне сведоке за испитивање, а претрес се фокусира на одређене делове првостепене пресуде, који су од релевантног значаја.¹⁷³

5.4. Испитивање сведока ван главног претреса

Уобичајено је да се сведоци испитују на главном претресу, осим у случајевима када је то експлицитно предвиђено ЗКП-ом тада могу и да се испитују и ван главног

¹⁷⁰ Бркић, С.: Кривично процесно право II, 2013, стр. 137.

¹⁷¹ М.В. Симовић, Н.М. Симовић, Кривично процесно право II, 2011, стр. 122.

¹⁷² С. Атанасов, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела, 2016, стр. 129-130.

¹⁷³ Ibid, стр. 135.

претреса. На пример, то може бити након завршетка истраге и подизања оптужнице, затим пре почетка главног претреса или током самог главног претреса.¹⁷⁴

5.5. Процесни ток испитивања сведока

Овај процес доказивања обухвата предузимање више радњи, које нису једноставне и представљају ток који се састоји из више корака који следе/претходе једни другим. У питању су радње кривично процесних субјеката, суда и странака пре свега. Не ради се о строго раздвојеним фазама, већ неке од њих се могу истовремено предузимати.¹⁷⁵ Ове фазе се могу поделити на: фазу откривања доказа, откривања сведока, фазу извођења доказа предузимањем радње испитивања сведока, фазу провере доказа, тј. контроле сведока и његовог исказа и фазу оцене доказа односно оцене исказа сведока.¹⁷⁶

Откривање сведока подразумева проналажење лица за која је вероватно да ће моћи да дају обавештења о неком кривичном догађају и предлагање истих да се испитају као сведоци.¹⁷⁷ Ово је пре свега фаза која се везује за овлашћеног тужиоца, на коме лежи терет пружања доказа.¹⁷⁸ Овлашћени тужилац има право и дужност да проналази сведоке и предлага њихово испитивање у поступку. Окривљени има само право, не и дужност да открива сведоке.¹⁷⁹ Присуство сведока се осигурава путем позива који шаље орган поступка. О позивању лица у истрази првенствено одлучује јавни тужилац, или у изузетним случајевима судија за претходни поступак. Након тога, узимају се лични подаци сведока ради утврђивања његовог идентитета. Такође, сведок ће бити упозорен на обавезу обавештавања органа поступка о промени адресе боравишта или пребивалишта. Предлагање сведока може се вршити током целог кривичног поступка (претходног поступка, главног поступка до његовог завршетка и у поступку по правним лековима) – *beneficium novorum*. Највећи број лица која имају нека сазнања о догађају проналази полиција приликом припремања кривичне пријаве и прикупља податке различитим оперативном тактичким радњама, како о учиниоцу кривичног дела, тако и о самом кривичном делу. Полицији могу помоћи физичка лица, правна лица, државни

¹⁷⁴ Шкулић, М.: Кривично процесно право, 2013, стр. 404.

¹⁷⁵ Грубач, М, Кривично процесно право, 2009, стр.275.

¹⁷⁶ Атанасов, С, Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела, докторска дисертација, Универзитет у Приштини, Косовска Митровица, 2016, стр. 140.

¹⁷⁷ Законик о кривичном поступку, члан 91 и 92.

¹⁷⁸ Станојевић П, Ч. Стевановић, Кривично процесно право, 2011, стр. 169.

¹⁷⁹ С. Бејатовић, Кривично процесно право, 2010, стр. 292

органи и други.¹⁸⁰ Кривично процесни субјекти могу писмено и усмено откривати сведоке, нпр. приликом предузимања одређених радњи у истрази или припремном рочишту, или на самом главном претресу.¹⁸¹ У писменој форми, сведоци се могу предлагати приликом подношења оптужног акта, нпр. оптужница, оптужни предлог, приватна тужба или одговарајућег писменог поднеска, нпр. у истрази, приликом подношења жалбе против првостепене пресуде.

Прва инстанца је припремно рочиште и то је новина која је уведена Закоником о кривичном поступку из 2011. године, на коме странке размењују прикупљена обавештења и тада се рашчишћава доказни материјал од непотребних доказних предлога чиме се омогућава несматано вођење поступка, као и да се одреди обим предмета расправљања на главном претресу, што утиче на убрзање кривичног поступка. За кривична дела за која је за учиниоца прописана казна затвора преко 12 година за учињено кривично дело обавезно је одржати припремно рочиште, док за остала кривична дела зависи од оцене председника већа. Свака од странака приликом образлагања мора означити које чињенице којим од предложених сведока жели да доказује, јер сведок током унакрсног испитивања неће моћи да сведочи о околностима које нису поменуте на припремном рочишту.

Још једна од новина приликом предлагања сведока је правило о преклузији права на извођење доказа на главном претресу за ону странку која није предложила сведоке за испитивање на главном претресу, али само под условом да је знала за њихово постојање, а није оправдала разлог због којих је пропустила да их предложи и може се одбити сваки предлог о испитивању сведока који би водио одуговлачењу поступка, нпр. за чињенице које нису битне и не доказују се у конкретном поступку.¹⁸² Циљ овог правила је да дисциплинује предлагаче и да их натера да на самом почетку поступка процене исход и ток и да у складу са тим започну спровођење стратегије која има највеће шансе за остваривање њиховог интереса. На овај начин је доказна иницијатива странака померена на ранију фазу поступка, односно на почетак главног претреса, уколико није одржано припремно рочиште.

¹⁸⁰ Члан 280, Законика о кривичном поступку, 2011

¹⁸¹ На главном претресу то чине уколико није одржано припремно рочиште, а тек након одређивања главног претреса сазнају за постојање нових сведока. Може се вршити предлагање и после извођења последњег доказа на главном претресу, као допуна доказног поступка.

¹⁸² Чл. 395, став 4, Законика о кривичном поступку, 2011.

5.5.1. Правила о испитивању сведока

Сведочење представља радњу доказивања којом се испитује сведок и у оквиру ког поступка су прописана правила како би се допринело ефикасности сведочења. Постоје општа, али и посебна правила којима се регулише сам ток испитивања сведока нпр. испитивање сведока без присуства других сведока, испитивање посебно осетљивих сведока, заштићених сведока итд. Орган мора увек водити рачуна о томе да се примењују правила и да пази на понашање сведока који сведоче. Поступак испитивања сведока може се поделити у два дела, где се у првом делу предузима више радњи којима се стварају услови за правилно понашање сведока приликом испитивања, а другом делу се сведок испитује о кривичном делу, учиниоцу, предмету доказивања итд и ова фаза уствари представља испитивање сведока у правом смислу.¹⁸³ Уколико се сведок испитује на главном претресу, од сведока се добија исказ питањима, а не слободним излагањем, као што је било то раније регулисано у ЗКП-у. Сведоку се не допушта да на главном претресу исприча све што му је о предмету познато, већ одговара на питања која му странке постављају, бранилац и оштећени, као и други учесници у поступку.¹⁸⁴

Орган поступка је дужан да упозори сведока да је његова дужност да говори истину и да не сме ништа да прећути јер је давање лажног исказа кривично дело.¹⁸⁵ Тиме што се упозорава сведок он се мотивише да говори истину и оно што му је о предмету познато. Орган поступка је дужан да сведока поучи и о правима која може користити у поступку испитивања, односно да сведоку саопшти да није дужан да одговара на одређена питања, ако би тиме себе или себи блиско лице изложио тешкој срамоти, знатној материјалној штети или кривичном гоњењу.¹⁸⁶ Неугодна питања могу се поставити сведоку, али се задржава право сведока да на такво питање не да одговор.

Следећи корак јесте да орган поступка од сваког сведока којег испитује први пут, без обзира на фазу поступка, узме тачно одређене податке (име и презиме, матични број, има оца и мајке, место и годину рођења, пребивалиште или боравиште) и да утврди однос сведока, окривљеног и оштећеног.¹⁸⁷ Од других података, узима се број телефона, како би се остварила ефикасност и економичност кривичног поступка. Уколико је сведок већ

¹⁸³ С. Бејатовић, Кривично процесно право, 2014, стр. 310

¹⁸⁴ С. Бркић, Кривично процесно право II, 2013, стр. 143

¹⁸⁵ Члан 95, став 1, Законика о кривичном поступку, 2011

¹⁸⁶ Члан 95, став 2, Законика о кривичном поступку, 2011

¹⁸⁷ Члан 95, став 3, Законика о кривичном поступку, 2011

био испитан пре главног претреса, неће се на главном претресу питати поново о овим подацима. Близак однос са окривљеним може да представља основ коришћења права на несведочење, на шта се сведок мора упозорити.¹⁸⁸ Уколико сведок одбије да да одговор на неко питање, то може довести до покретања поступка за одређивање статуса заштићеног сведока, али може бити и новчано кажњен.¹⁸⁹ Свако лице које је позвано пред орган поступка, дужно је да одговори на општа питања, како би се утврдио његов идентитет и евентуално разлози за ослобађање од дужности сведочења, сродничке везе, блиске односе, пријатељске и непријатељске или пословне односе.

Сваки сведок се испитује појединачано¹⁹⁰ и без присуства других сведока који још увек нису испитани.¹⁹¹ У пракси се показало често да сведок који није сведочио, а присуствовао је испитивању другог сведока, свесно, па чак и несвесно, може доћи под утицај сведока чији је исказ чуо, па онда даје исказ који се разликује од првобитног исказа који је желео да да. Сведок одговара на питања усмено, писмено само уколико је сведок глув, а он ће одговарати усмено, док уколико је нем, а није глув, питање ће му бити постављено усмено, а одговараће писмено, док ће се сведоку који не разуме језик кривичног поступка, питања постављати преко преводиоца. Сведок се током сведочења може служити белешкама, али не може прочитати исказ који је претходно саставио, може му се само дозволити да свој исказ диктира директно у записник. Изричито је забрањено постављање капциозних питања и сугестивних питања. Капциозна питања су она која се заснивају на претпоставци да је сведок изјавио нешто што није изјавио, као што је на пример, „када сте ушли у стан, приметили сте да је прозор био отворен?“ Сугестивна питања су она у којима је већ садржан одговор који сведок треба да да, осим уколико је реч о унакрсном испитивању на главном претресу.¹⁹² Пример сугестивног питања, „јел тако да у среду нисмо били код куће?“ Према сведоку је забрањено примењивати силу, претњу, принуду и медицинска и друга средства којима се утиче на слободу воље сведока и изнуђује његова изјава.¹⁹³

Сведоку ће се увек поставити питање одакле му је познато то о чему сведочи, уколико се из самог исказа не може видети одакле му је познато. Треба утврдити да ли

¹⁸⁸ Члан 94, став 3, Законика о кривичном поступку, 2011

¹⁸⁹ Члан 107, став 4 и став 5, Законика о кривичном поступку, 2011

¹⁹⁰ Члан 98, став 1, Законика о кривичном поступку, 2011

¹⁹¹ Члан 400, став 1, Законика о кривичном поступку, 2011

¹⁹² Члан 98, став 3, Законика о кривичном поступку, 2011

¹⁹³ Члан 9, Законика о кривичном поступку, 2011

се пред органом налази оригинарни сведок, који је са извором сазнања био у директном контакту или је реч о деривативном сведоку, који је посредним путем сазнао нешто о предмету доказивања¹⁹⁴ или о лажном сведоку.

Испитивање сведока о кривичној ствари пре главног претреса, у фази истраге или у фази припремања главног претреса, започиње тако што орган поступка позива сведока да изложи све што му је познато о кривичној ствари и поставља му додатна контролна, допунска питања којима разјашњава евентуалне нејасноће. Питања се могу постављати само преко органа поступка, а може бити дозвољено да то буде и непосредно. Мора се водити рачуна да се сведок не одаљи претерано од предмета доказивања. Када је у питању испитивање сведока на главном претресу и на претресу пред другостепеним судом, он се испитује према општим правилима испитивања сведока и правилима која важе за основно, унакрсно и додатно испитивање сведока.

5.5.1.1. Основно испитивање сведока

Управо прву фазу нове структуре испитивања сведока са којом започиње испитивање сведока на главном претресу чини основно испитивање кога предузима странка, бранилац или оштећени који је предложио сведока за испитивање, односно странка чији је предлог први заведен у суду.¹⁹⁵ Изузетно првенство у испитивању може имати суд ако је без предлога странака предложио испитивање конкретно одређеног сведока. Основно испитивање изгледа као дијалог између испитивача који је предложио сведока и самог сведока о темама које је одредио испитивач. Ако је реч о сведоку оптужбе, питања ће бити постављена на начин да одговори сведока поткрепљују оптужбу и да увере суд у кривицу оптуженог, а ако је реч о сведоку одбране онда испитивач тежи ка томе да добије одговоре којима ће оспорити основаност оптужбе. Конкретан циљ основног испитивања је условљен корисношћу садржаја исказа сведока за тезу коју испитивач заступа у поступку. Код основног испитивања у центру пажње је сведок, за разлику од унакрсног испитивања, где је то испитивач. Код основног испитивања није дозвољено постављање сугестивних питања, као што је случај са унакрсним испитивањем. Суд ће свако овакво питање забранити.

¹⁹⁴ М. Шкулић, Коментар Законика о кривичном поступку, 2011, стр. 114

¹⁹⁵ Члан 402, став 3, Законика о кривичном поступку, 2011

5.5.1.2. Унакрсно испитивање сведока

Друга фаза је унакрсно испитивање, коју предузима странка или оштећени који нису прдложили сведока за сведочење или су га предложили али после странке која је вршила основно испитивање. У центру ове фазе је испитивач. Овакво испитивање је факултативног карактера, што значи да ако се постављањем питања сведоку не може постићи повољан циљ за странку или оштећеног, не треба га ни примењивати у конкретном случају. Ако се странка или оштећени не упусте у унакрсно испитивање сматра се да признају његову тачност.¹⁹⁶ Ако је странка пропустила да постави неко прецизирајуће питање сведоку приликом основног испитивања, на овај начин дала би се могућност да појасни свој одговор, да га измени, одустане од њега, тврдећи да није добро разумео постављено питање од основног испитивача. Испитивач треба да размотри да ли је сведок својим исказом у фази основног испитивања нанео штету тези коју унакрсни испитивач заступа у поступку, да ли би побољшао или погоршао положај у поступку, односно да ли је исказивао мање од онога што се од њега очекивало. Испитивач реално треба да процени важност исказа сведока, јер у супротном од унакрсног испитивања може имати више штете него користи.

Унакрсно испитивање се предузима када је исказ који је дао сведок током основног испитивања нанео штету тези унакрсног испитивача, да би се елиминисао правни значај таквог исказа. Унакрсно испитивање се назива и „непријатељским“ а сведок који руши концепцију испитивача „деструктивним сведоком“. Циљ унакрсног испитивања може бити и конструктиван, јер се оно врши као део испитивања случаја, нешто чиме се може допунити исказ који је сведок дао у претходној фази испитивања, а успешно унакрсно испитивање оставља једну од странака без доказа.¹⁹⁷ Специфичност овог испитивања је у томе да је сведоку дозвољено постављати сугестивна питања и да може бити испитан само о ономе о чему је претходно сведочио током фазе основног испитивања. У поступак испитивања сведока уводи се везана техника унакрсног испитивања којом се врши контрола над чињеницама и подацима које се презентују суду. Основни испитивач одређује опсег унакрсног испитивања, тако што омогућава унакрсног испитивача да прошири испитивање и на друге чињенице које је основни испитивач имао намеру да доказује касније у току главног претреса. Недостатак овог испитивања је што не постоји граница између онога што улази у опсег основног

¹⁹⁶ Д. Крапац, Енглески казнени поступак, 1995, стр. 82

¹⁹⁷ Д. Кауриновић, Директно и унакрсно испитивање, стр. 2 и 3.

испитивања и оних чињеница које ту границу прелазе, због чега долази до непотребних расправа између оптужбе и одбране. На овај начин, додатно се продужава поступак и повећавају се трошкови. „Невезана“ техника унакрсног испитивања има своју предност која се огледа у томе да омогућава унакрсном испитивачу да може сведоку постављати питања о свим чињеницама, независно од тога о чему је сведок сведочио током соновног испитивања, што омогућује сведоку да без прекида саопшти своја сазнања о ономе што му је о конкретном предмету познато. Унакрсни испитивач није везан предметом основног испитивања. Изводиће се само они докази који су у непосредној вези са предметом доказивања, који се односе на субјективне и објективне елементе бића кривичног дела. Невезана техника омогућава да се одједном изведу сви докази, сведок се позива на суд само једном. Недостатак невезане технике је могућност да дође до мешања аргумената супротстављених странака и губљења јасноће у извођењу доказа. Постоји и „компромисна“ теорија која представља средину између везане и невезане технике и која дозвољава унакрсном испитивачу да постави питање које прелази границе основног испитивања ако су у питању околности које су уско повезане околностима на које се односило основно испитивање. Сматра се да се циљ унакрсног испитивања најбоље може постићи постављањем сугестивних питања која су формулисана тако да се од сведока добије одговор који ће још више истаћи нејасноће. У зависности од процене о каквом је сведоку реч, да ли о ономе који лаже или несвесно греша, треба бити одређен и начин унакрсног испитивања. Да би се постигао циљ овог испитивања, треба добро познавати правила и темељно припремити не само испитивача, него и сведока.

5.5.1.3. Додатно испитивање сведока

Додатно испитивање следи након унакрсног, уколико дозволи председник већа, јер је оно такође факултативног карактера као и унакрсно. Када се добије дозвола, странка која је позвала сведока као „свог“ може поново да испитује сведока. Додатно испитивање се предузима само када је потребно да се санира штета која је настала унакрсним испитивањем, односно кад је сведок тако испитиван да није имао прилику да објасни своје одговоре, већ је одговарао само са „да“ или „не“.¹⁹⁸ Може се предузети само уколико се њиме може постићи унапред одређени циљ, тј. ако се њиме могу добити одговори којима се јача теза странке која је испитала сведока у фази основног испитивања.

¹⁹⁸ М. Дамашка, Хрватски доказни поступак у поредбеноправном свјетлу, Загреб, 2010, стр.83

VI ПОСЕБНИ НАЧИНИ ДОБИЈАЊА ИСКАЗА СВЕДОКА

У случају да постоји сумња у исказ, односно у веродостојност исказа сведока, орган поступка има право да примени методе за верификацију, односно проверу исказа. То се ради посебним начинима за добијање исказа сведока. Поменуте начине карактерише комбинација разних дисциплина, пре свега судске психологије и криминалистичке тактике.¹⁹⁹

У посебне начине добијања исказа сведока спадају: суочење, препознавање лица и ствари, и испитивање судских сведока.²⁰⁰ Ови начини су факултативног карактера, о чијој примени одлуку доноси надлежни орган, када процени да се том радњом очекује разјашњење ствари.

Првенствено, суочење се односи на исказ сведока који даје како би се отклониле противречности у исказима више сведока, или у исказима између сведока и окривљеног. Затим, препознавање лице и ствари се користи када је неопходно утврђивање идентитета лица или ствари, које има везе са извршеним кривичним делом. Напослетку, испитивање судских сведока се користи за проверу законитости извођења других доказних радњи, као што су претреси станова и лица, као и привремено одузимање предмета.²⁰¹

6.1. Суочење

Овај поступак испитивања сведока користи се за решавање несагласности у њиховим исказима, или за решавање противречности које се јаве у исказима између сведока и окривљеног. Суочавање укључује постављање сведока и окривљеног лице у лице, где један наспрам другог, гледајући се у очи, понављају своје исказе. Дискусија и резултати испитивања уносе се у посебан записник како би се документовало оно што су странке изјавиле приликом суочавања. Овом методу прибегава се када се искази сведока не слажу у погледу чињеница које су предмет доказивања.²⁰² Суочење не представља посебан вид сведочења, него средство за проверавање већ датих исказа. Ratio legis оваквог решења заснован је на идеји да ће се тако створеној психичкој напетости и конфликту између два лица која у погледу истих важних чињеница дају супротстављене

¹⁹⁹ В. Ђурђић, Кривично процесно право, посебни део, стр. 296

²⁰⁰ Ibid, 296

²⁰¹ С. Кнежевић, Кривично процесно право – општи део, Ниш, 2015, стр. 296.

²⁰² Члан 99, став 1, Законика о кривичном поступку

исказе онај давалац који не говори истину поколебати и кориговати дат исказ или потпуно/делимично одустати од њега.²⁰³

6.2. Препознавање ствари и лица

Препознавање ствари и лица врши се када је потребно идентификовати одређено лице, окривљеног, оштећеног или ствар која је битна за кривични поступак. Пре почетка препознавања, од сведока се захтева да опише ствар или лице, наглашавајући њихове карактеристике које их разликују од других сличних ствари или лица. Затим, сведоку се представља група сличних лица или предмета и он треба да покаже на ону коју он препознаје. У фази предистражног поступка и истраге, сведок није изложен гледању лица која су предмет препознавања, нити је то лице у могућности да види сведока пре него што се приступи препознавању.²⁰⁴ Само препознавање се у овим предсудећим фазама обавља у присуству јавног тужиоца.²⁰⁵ Такође, препознавање осим непосредним путем може се извршити и преко гласа, фотографије, и слично, где сведок у мноштву гласова или фотографија треба да препозна глас, односно лик, окривљеног, оштећеног и сл.

6.3. Испитивање судских сведока

Испитивање судских сведока је фокусирано на проверу законитости различитих акција у оквиру кривичног поступка, као што су претресање стана или лица, привремено одузимање ствари и слично. У овим ситуацијама, захтева се увек присуство два пунолетна грађана односно сведока, који могу потврдити законитост спроведених акција. У случају да се у поступку открију неке незаконите радње, извођење доказних радњи се преиспитује. Свака акција се документује кроз специфичан записник о испитивању судских сведока.

²⁰³ М. Шкулић, Коментар Законика о кривичном поступку, стр. 422

²⁰⁴ Члан 100, став 2, Законика о кривичном поступку

²⁰⁵ Члан 103, став 3, Законика о кривичном поступку

VII ЗАКЉУЧАК

Приликом истраживања на тему исказа сведока, ради потпунијег и свеобухватног приказа, упознали смо се са појмом сведока у теорији, иако у теорији не постоји јединствена и свеобухватна дефиниција сведока, већ кроз дефиниције разних домаћих и страних аутора, овај институт се дефинише преко његових битних елемената и обележја. Пре свега, сведок је лице које је, у зависности од аутора, оно које је присуствовало неком догађају, које се разликује од окривљеног али може бити и оштећени, које на позив суда исказује о чињеницама које су му познате о конкретној кривичној ствари, то је у сваком смислу физичко лице које указује на оно што је својим чулима опазило. Кроз три групе теоретичара који стоје на три различита становишта, приказан је појам сведока, и то тако да сведок није главни процесни субјект, да то није по правилу или трећа група која говори о томе да сведок уопште није процесни субјект. Обрађена је и теорија која нам даје врсте сведока, где посебну важност и значај дајемо подели сведока на: сведок очевидац, сведок по чувењу, оштећени као сведок, посебно осетљиви сведок и заштићени сведок, коме се пружа посебна заштита. Кроз положај сведока који представља скуп права и обавеза сведока у поступку, увидели смо да сведок има право на накнаду трошкова, да буде ослобођен од дужности сведочења, да ускрати одговор на поједина питања, на заштиту која је прописана Закоником о кривичном поступку, али има и дужности као што су: дужност да се одазове позиву за сведочење, да положи заклетву, да сведочи осим уколико је искључен од дужности сведочења, корисник је тајног податка или је дужан да чува професионалну тајну или бранилачку тајну, дужност да говори истину и да ништа од онога што му је познато не прећути, као и дужност да обавести орган поступка о промени

адресе. Постоји и посебна заштита деце када су са положајем сведока у кривичном поступку, управо због категорије коју представљају.

Када су у питању правни системи, улога сведока и начин на који се они користе може да варира у зависности од тога о ком се поступку ради. У акузаторном поступку, сведоци су лица која пружају доказе о чињеницама релевантним за кривичним поступак. Њихова улога је да подрже оптужбу или одбрану, представљајући чињенице које суду могу помоћи о одлучивању. У овом систему сведоци могу бити позвани од стране која их је предложила – оптужба или одбрана. Пример: Оптужба може позвати сведока који ће потврдити наводе из оптужнице, док одбрана може позвати сведока да оспори ове наводе. У истражном поступку судија има активну улогу у истраживању. Сведоке ангажује суд и њихова је улога да пруже информације и доказе који могу помоћи суду да утврди истину. Суд може самостално да позове сведоке и прегледати њихове исказе, без постојања иницијативе неке од странака. Пример: суд може у сврху истраге позвати сведока који има информације које могу помоћи у утврђивању истине, без обзира да ли су то докази који иду у корист оптужбе или одбране. У мешовитом поступку комбинују се елементи акузаторног и истражног система. Сведоци могу бити предложени од стране странака, али их може позвати и суд. Суд има улогу у истраживању, али и странке имају прилику да активно учествују у испитивању сведока.

Исказа сведока као доказно средство је од великог значаја за кривични поступак, јер оцена исказа сведока има велики утицај на доношење пресуде због незаменљиве улоге сведока у кривичном поступку. Зато је, када говоримо о битности исказа сведока, најважније кренути од њихове улоге у поступку, кроз коју видимо да су то лица која су незаменљива и која сведоче о ономе што су чула и видела. Значај исказа сведока је у утврђивању чињеничне основе судских одлука, па је тежња ка томе да се добије исказ сведока који ће у комбинацији са другим доказима допринети утврђивању истине. Исказ представља изјаву која је настала као резултат саслушања, који је нека особа дала у својству сведока. Оно што је битно са судскопсихолошког аспекта јесу три процеса која омогућавају саопштавање чињеница, а то су опажање путем чула, задржавање опаженог путем памћења и саопштавање запамћеног. За квалитетну оцену исказа сведока потребна су знања и из бројних других области, логике, социологије, психологије, јер оцена сведока не сме почивати на утиску, предрасудама и претпоставкама, тако да се ту види колико је заправо од значаја да се дође до што тачнијих података који се добијају путем исказа. Такође, увидели смо да се пресуда не може заснивати на исказу сведока који није

био упозорен да је ослобођен од дужности сведочења јер то представља битну повреду одредаба кривичног поступка. Процена изведених доказа вршти се на основу слободног судијског уверења које се заснива на општеприхваћеним знањима, рационалном размишљању, стварним искуствима и логичком закључивању.

Суд цени исказ сведока појединачно и у вези са другим доказима и тек након анализе се могу донети закључци о вредности сведочења. Да би се избегле грешке приликом правилне процене сведочења, важно је придржавати се правила и критеријума. Потребно је упозорити сведока да је давање лажног исказа кривично дело. Сведок се може испитивати у фази истраге, на главном претресу, ван главног претреса и пред другостепеним судом, а када је у питању процесни ток испитивања поступак се може поделити на фазу откривања доказа, откривања сведока, извођења доказа предузимањем радње испитивања сведока, фазу провере доказа и фазу оцене доказа односно исказа сведока. Сведок се испитује према општим правилима испитавања сведока и правилима која важе за основно, унакрсно и додатно испитивање сведока. Основно испитивање сведока се спроводи прво и у њему сведок даје своју верзију догађаја на основу чињеница и околности које су му познате. Судија или тужилац, у зависности од фазе, постављају питања, а сведок одговара. Унакрсно испитивање је новина која је уведена Закоником о кривичном поступку из 2011. године као и правила која важе за успешно унакрсно испитивање, а којих би се морало придржавати. Унакрсно испитивање следи након основног испитивања, а обавља га страна у поступку (оптужба или одбрана). Ово испитивање омогућава странкама да доведу у питање веродостојност сведока и пружи контра-аргументе, како би се проверила поузданост сведочења, открију слабости у исказу и контрадикције. Питања морају бити усмерена на оспоравање и разјашњавање доказа, а не као напад на личност. Странка која је позвала сведока као свог може у додатном испитивању поново испитивати сведока или санирати штету која је настала унакрсним испитивањем. У посебној и последњој глави овог рада, предочени су и посебни начини добијања исказа сведока које карактерише комбинација судске психологије и криминалистичке тактике и који су као такви битни за добијање исказа сведока, а то су: суочење, препознавање лица и ствари и испитивање судских сведока.

Посебан значај исказа сведока је у томе да они могу оповргнути или потврдити одређене тврдње што директно утиче на исход суђења, и на тај начин допуњују друге доказе, јер се често користе заједно са другим доказима са циљем добијања свеобухватног случаја или служе као допуна информација које су недостајале или нису

биле довољно јасне на основу других доказа. Статус сведока на суду је статус пријатеља и присталица правде.²⁰⁶ Додатни аспекти значаја исказа сведока у савременом кривичном праву јесу идентификација и препознавање оптужених, нарочито у кривичним делима против живота и тела и имовине, као најучесталијим кривичним делима. Судија ће често узети у обзир исказе сведока како би утврдио чињенични сценарио и донео одлуку засновану на чињеницама и информацијама које су доступне у датом тренутку, а које су често од пресудног значаја управо у доношењу одлуке. Значај сведока и њиховог исказа можемо видети и у томе што они доприносе принципу транспарентности правосудног процеса и омогућава јавности да има увид у то како се доносе одлуке у кривичним случајевима.

²⁰⁶ G. S. Bajpai, On witness in criminal justice process: Problems & perspectives, Punjab, 2010, str.1

ЛИТЕРАТУРА

1. Аврамов Смиља, *Међународно јавно право*; Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2011.
2. Атанасов Саша, *Улога сведока у откривању и доказивању кривичног дела*; Универзитет у Приштини са седиштем у Косовској Митровици, Косовска Митровица, 2016.
3. Аћимовић Михајло, *Психологија злочина и суђења*, судска психологија, Београд, 1987.
4. Бејатовић Станко, *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд, 2010.
5. Бејатовић Станко, *Кривично процесно право*, Службени гласник, Крагујевац, 2014.
6. Бркић Снежана, *Заштита сведока у кривичном поступку*, Нови Сад, 2005.
7. Bayer Vladimir, *Југословенско кривично процесно право-књига прва-Увод у теорију кривичног процесног права*, Загреб; Информатор-Загреб, 1980.
8. Bayer Vladimir, *Југословенско кривично процесно право-Право о чињеницама и њиховом утврђивању у кривичном поступку, том 2*, Загреб; Информатор-Загреб, 1986.
9. Васиљевић Тихомир, *Систем кривичног процесног права СФРЈ*, Савремена администрација, Београд, 1971.
10. Водинелић Владимир, *Свједок и његове категорије у кривичнопроцесној науци и криминалистици*, ЈРКК, бр.2, Београд, 1988.

11. Вујић Ненад, Стевановић Ивана, Колаковић-Бојовић Милица, Марковић Љубинка, Зечевић Оливера, Милутиновић Љубица, Делибашић Андреа, Вучићевић Стефан, Милованов Игор, Приручник за обуку професионалаца у области правосуђа по мери детета, 2021
12. Грубач Момчило, *Кривично процесно право са текстом Законика о кривичном поступку*, (Приручник за полагање правосудног испита), Projuris, Београд, 2013.
13. Грубиша Младен, *Чињенично стање у кривичном поступку*, Народне новине, Загреб, 1963.
14. Greg H, Vernon, Introduction to Human memory, London 1987.
15. Girija Shankar Bajpai, On witness in criminal justice process: Problems & perspectives, Rajiv Gandhi National University of Law (RGNUL), Punjab, 2010.
16. Дамашка Мирјам, Хрватски доказни поступак у поредбеноправном свјетлу, Загреб, 2010
17. Димитријевић Драгољуб, Стефановић-Златић, М. Лазин, Ђ., *Кривично процесно право*; Савремена администрација, Београд, 1986.
18. Димитријевић Драгољуб, *Кривично процесно право, седмо прерађено и допуњено издање*, Београд; Савремена администрација, Београд, 1986.
19. Делић Наташа, Психологија исказа појединих учесника у кривичном поступку (скрипта); Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2008.
20. Ђурђић Војислав, *Кривично процесно право-посебан део*, Ниш; Правни факултет Ниш, 2011.
21. Ђурђић Војислав, *Кривично процесно право-општи део*, Ниш; Правни факултет Ниш, 2014.
22. Златарић Богдан, Дамашка Мирјан, *Рјечник кривичног права и поступка*, Информатор-Загреб, Загреб, 1966.
23. Илић Горан, Мајић Миодраг, Бељански Слободан, Трешњев Александар, *Коментар Законика о кривичном поступку, пето издање*, Службени гласник, Београд, 2013.
24. Јекић Загорка, Данић Радмила, *Кривично процесно право*, Београд, 2005.
25. Кауриновић Дамјан, Директно и унакрсно испитивање, 2019
26. Кнежевић Саша, *Кривично процесно право-општи део*, Ниш. Правни факултет Ниш, Ниш, 2015.

27. Костић Иван, *Криминалистичка психологија*; Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2000.
28. Крапац Давор, Казнено процесно право, Прва књига: Институције, Народне Новине, Загреб, 2012
29. Крапац Давор, Енглески казнени поступак, Правни факултет у Загребу, 1995
30. Karić Tijana, et all, *Analiza uticaja primene Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica u periodu od 2006. do 2020. godine*, Beograd, 2021.
31. Kreća Milenko, *Međnarodno javno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2010.
32. Лукић Татјана, *Посебности кривичног поступка за организовани криминал, тероризам и корупцију*, Правни факултет, Центар за издавачку делатност Нови Сад, Нови Сад, 2008.
33. Марковић Божидар, *Уџбеник судског кривичног поступка Краљевине Југославије*, Београд; Народна штампарија, Београд, 1937.
34. Огорелица Никола, *Казнено процесуално право*, Краљевска хрватско-славонско-далматинска влада, Загреб, 1899.
35. Purpura P, Phillip, *Criminal justice, an introduction*, Butterworth – Heinemann, Newtown, 1997.
36. Roman Svatoš, *Position of a witness in criminal proceedings*, Faculty of Health and Social Studies, University os South Bohemia, Czech Republic, 2018.
37. Радуловић Драго, *Кривично процесно право*, Подгорица; Правни факултет у Подгорици, 2009.
38. Сахити Ејуп, *Сведок и његов исказ у кривичном поступку*, Универзитет у Приштини, Приштина, 1990.
39. Симоновић Бранислав, *Прибављање и оцена исказа пред полицијом и на суду*, Крагујевац, 1997.
40. Simović, N. Miodrag, *Krivično procesno pravo, uvod i opšti dio*, Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću, Bihać, 2009
41. Стевановић Ивана, Колаковић – Бојовић Милица, *Информационе технологије у служби заштите детета у кривичном поступку*, Београд, 2021.
42. Hornby Albert, *Oxford Advanced Learners Dictionary od courant English* Цанкарјева založba , Љубљана, 1986.

43. Целић, Р, *Сведочење као доказно средство у кривичном поступку*, Необјављена докторска дисертација, Краљево, 1979.
44. Шкулић Милан, *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд, 2006.
45. Шкулић Милан, *Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду-Центар за издаваштво и информисање. Београд, 2009.
46. Шкулић Милан, *Начело правичног вођења кривичног поступка и начело истине у кривичном поступку*, Правни живот број 9, Том први, Београд, 2010.
47. Шкулић Милан, *Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2013.

ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ

1. Решење Апелационог суда у Крагујевцу, Кж1, 1385/2012 од 30.03.2012.
2. Решење Апелационог суда у Београду, Кж1. 1492/2010 од 04.03.2010.
3. Пресуда Апелационог суда у Београду, Кж1 2409/2012 од 25.05.2012.
4. Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Кж1 340/2017 од 23.05.2017.
5. Портал правосуђа Србије, доступан на: <https://portal.sud.rs/cr/baza-znanja/obaveza-svedocenja-u-krivicnom-postupku> (приступљено 21.02.2024. године).
6. Закон о полицији, *Службени гласник РС*, Бр.6/16, 24/18, 87/18.
7. Закон о тајности података, *Службени гласник РС*, Бр.104/2009.
8. Законик о извршењу кривичних санкција, *Службени гласник РС*, Бр.44/14, 35/19.
9. Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, Бр.72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021-одлука и 62/2021-одлука УС.
10. Закон о кривичном поступку Савезне Републике Немачке, Немачка фондација за међународну правну сарадњу, досије студио, 2020.
11. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правна заштита малолетних лица. *Службени гласник РС*, број 85, 2016
12. Комитет за права детета, *Општи коментар бр. 25 (2021) о правима деце у контексту дигиталних медија*, Њујорк, Уједињене нације, 2021
13. Конвенција о правима детета, Генерална скупштина Уједињених нација, Њујорк, 1989

14. Council of Europe, Recommendation Rec (2005) 9 of the Committee of Ministers to member states on the protection of witnesses and collaborators of justice, 20. April 2005.
15. Resolution of the Council of 23 November 1995 on the Protection of Witnesses in the Fight Against International Organised Crime (95/C, 327/04).
16. Good practices for the protection of witnesses in criminal proceedings involving organized crime, United Nacional Office on Drugs and Crime Vienna, New York, 2008. str.71,72
17. Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, GA A /RES/40/34, Annex 1985
18. Проф. Др Милан Шкулић (bg.ac.rs), доступно 13.09.2023.
19. Zakonik o krivičnom postupku (ZKP) (paragraf.rs) , доступно 22.08.2023.
20. <http://www.pf.uns.ac.rs/images/zbornici/2017-1.pdf>
21. <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0550-2179/2011/0550-21791101141F.pdf>
22. [PRAVA OŠTEĆENOG U KRIVIČNOM POSTUPKU | Krivica](#)

САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

Рад се бави проучавањем сведока и његовог значаја, као и проучавањем исказа сведока као врсте доказа у савременом кривичном праву. Пошто је сведок незаменљиво лице у кривичном поступку које има битне информације о извршењу кривичног дела и/или извршиоцу кривичног дела, отуда и велики значај самог исказа сведока и потреба да се на што прецизнији начин уреди сам појам сведока, као полазне основе у разумевању његовог значаја у кривичном поступку, а онда и сам значај сведочења и исказа. У раду под називом „Значај исказа сведока као врсте доказа у савременом кривичном праву“, у шест целина, одређен је историјски приказ сведока у откривању и доказивању кривичног дела, затим теоријски појам сведока од стране различитих теоретичара, са различитим полазним схватањима појма сведока, врсте сведока и положај сведока у кривичном поступку, појма исказа и оцене исказа сведока, као и исказа сведока у различитим фазама кривичног поступка, као предмета овог рада, јер да би се разумео значај исказа сведока, треба пре свега разумети појам и друге основне карактеристике у вези са њим.

Циљ рада јесте приказ значаја исказа сведока, нарочито у истрази и на главном претресу, као и правила о испитивању сведока у овим фазама и у складу са Закоником о кривичном поступку коришћење могућности унакрсног испитивања сведока, као одређене технике у суђењу како би се обезбедило правично суђење и дошло до исказа који има јаку доказну снагу. Јер, на крају свега, један од циљева кривичног поступка је и циљ овог рада, а то је добијање исказа сведока који ће у садејству са осталим доказима допринети утврђивању истине и доношењу исправне судске одлуке.

Кључне речи: сведок, исказ сведока, оцена исказа сведока, значај исказа, фазе поступка испитивања сведока, врсте сведока.

SUMMARY AND KEY WORDS

The subject of this paper is a witness, and the importance of his testimony as a type of evidence in modern criminal law. Since a witness is an irreplaceable person in a criminal proceeding who has essential information about the commission of a criminal offense and/or the perpetrator of a criminal offense, hence the great importance of the testimony of the witness itself and the need to define the concept of the witness as precisely as possible, as a starting point in understanding its importance in criminal proceedings, and then the very importance of testimony and statements. In this work, "The importance of witness testimony as a type of evidence in modern criminal law", in six parts, the historical account of witnesses in the discovery and proof of a criminal offense is determined, then the theoretical concept of witnesses by different theorists, with different initial understandings of the concept of witness, types of witnesses and the position of witnesses in criminal proceedings, the concept of testimony and the evaluation of witness testimony, as well as witness testimony in different phases of criminal proceedings, as the subject of this paper, because in order to understand the importance of witness testimony, one should first of all understand the concept and other basic characteristics in connection with him.

The aim of this work is to show the importance of witness testimony, especially in the investigation and the main trial, as well as the rules on the examination of witnesses in these stages and, in accordance with the Code of Criminal Procedure, the use of the possibility of cross-examination of witnesses, as a certain technique in the trial in order to ensure a fair trial and there was a statement that has strong probative value. Because, at the end of it all, one

of the goals of the criminal procedure is also the goal of this paper, which is to obtain the testimony of witnesses who, together with other evidence, will contribute to establishing the truth and making a correct court decision.

Key words: witness, witness testimony, assessment of witness testimony, importance of testimony, stages of the witness examination procedure, types of witness

БИОГРАФИЈА

Бојана Стојановић је рођена у Нишу, 21.04.1993. године. Основно образовање је стекла у Основној школи Иво Андрић, као носилац Вукове дипломе, а потом уписала средњу Економску школу, у Нишу.

Правни факултет – Основне академске студије завршила је јуна 2022. године, са просечном оценом 7,61, а са жељом да настави своје школовање, 2022/2023 уписује мастер студије на Правном факултету у Нишу, смер унутрашњих послова.

У комору адвокатских приправника уписује се фебруара 2023. године и од тада обавља приправнички стаж у адвокатској канцеларији.